

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu w latach 1945-1947. Struktura i działalność

Badacze dziejów aparatu represji na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim przygotowali w ostatnich latach zarys historii Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach, gdzie znalazł się również opis metod operacyjno-śledczych zastosowanych dla neutralizacji podziemia niepodległościowego oraz opozycji politycznej¹. Wnikliwa analiza akt pozwoliła ukazać zakres i formy terroru bezpieki wobec zróżnicowanego narodowościowo społeczeństwa. Udało się też odtworzyć skład kadry kierowniczej powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego podległych wojewódzkiej strukturze tego resortu w Katowicach². Niewątpliwie jest to cenne źródło dla oszacowania skali represji władz komunistycznych w tym regionie. Przedstawienie nieopracowanego dotychczas zagadnienia – dziejów PUBP w Opolu – poszerzy wiedzę o kolejnej jednostce terenowej podporządkowanej organizacyjnie katowickiemu WUBP.

Informacje o działalności PUBP w Opolu pojawiły się już w tzw. esbeckich faktologiach oraz pracach dyplomowych z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku pisanych przez funkcjonariuszy MSW³. Opracowania te, zwykle zastrzeżone,

---

¹ D. Węgrzyn, *Aparat bezpieczeństwa państwa wobec środowisk narodowych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1945–1956*, Katowice – Kraków 2007; *idem*, *Struktury bezprawia. Kadry Urzędu Bezpieczeństwa w powiecie rybnickim (1945–1947)*, Katowice – Czerwionka – Leszczyny 2008; *Fundament systemu zniewolenia. Z działalności wojewódzkich struktur Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach 1945–1956*, red. A. Dziurok, A. Dziuba, Katowice 2009; *Kadra bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim*, red. W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, Katowice 2009.

² Do końca 1945 r. na Śląsku Dąbrowskim funkcjonowały 43 placówki PUBP, w tym 14 na terenie b. niemieckiej rejencji opolskiej (Śląska Opolskiego) z pominięciem terenów, które nie leżą obecnie w granicach woj. opolskiego. Były to: Głubczyce, Grodków, Kluczbork, Koźle, Niemodlin, Nysa, Olesno, Opole, Prudnik, Racibórz, Strzelce Opolskie, Bytom, Gliwice i Zabrze (AIPN Wr, 00147/501, *20 lat walki i pracy funkcjonariuszy MO i SB na Opolszczyźnie*, Opole 1964, s. 36; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce, Kadra kierownicza*, red. K. Szwagrzyk, t. 1: *1944–1956*, Warszawa 2005, s. 348–349; *Kadra bezpieki...*, s. 62–68,70; *Fundament systemu zniewolenia...*, s. 50–52).

³ AIPN Wr, 00147/501, *20 lat...*; AIPN Wr, 00147/354, *Walka służby bezpieczeństwa o utrwalenie władzy ludowej na terenie powiatu i miasta Opole w latach 1945–1948*, oprac. R. Żółtowski, Legionowo 1978; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka początków władzy ludowej w Opolu i okolicach*, b.r.w.

nie były udostępniane historykom ze względu na klauzulę tajności (ich fragmenty opublikowano w „Trybunie Opolskiej”⁴). Napisane w peerelowskiej konwencji, zawierają wyselekcjonowane fakty i kreują propagandowy obraz działań policji politycznej. Dopiero po uzyskaniu dostępu do akt UB i SB przez niezależnych badaczy pojawiła się możliwość kompleksowego opracowania tego zagadnienia.

Autor niniejszego artykułu przedstawił jedynie dwa lata działalności opolskiego aparatu represji z uwagi na ograniczony zasób źródeł archiwalnych oraz pojawiające się podczas kwerendy nieścisłości i nowe, trudne do wyjaśnienia fakty. Opracowanie dotyczy okresu od wkroczenia Sowieców na Śląsk Opolski. Opisano w nim okoliczności powstania urzędu, jego rozwój, rozbudowę struktur, zmiany i przekształcenia wynikające z instrukcji organizacyjnych. Uwzględniono również kierunki działań operacyjno-śledczych poszczególnych pionów oraz sieci agentury po wprowadzeniu amnestii w 1947 r.

Bazę źródłową tekstu stanowią m.in. akta administracyjne (rozkazy personalne) MBP, WUBP w Katowicach i PUBP w Opolu powstałe w efekcie pracy poszczególnych sekcji, referatów, pionów odpowiadających instrukcjom i rozkazom nadrzędnej jednostki oraz akta personalne funkcjonariuszy, które stanowią podstawę do uzupełnienia i weryfikacji wiedzy o składzie kadry i działalności operacyjno-śledczej. Poznanie korelacji pomiędzy siłami bezpieczeństwa a władzą samorządową umożliwiają natomiast dokumenty Starostwa Powiatowego i Urzędu Miejskiego w Opolu.

Sytuacja polityczna na Śląsku Opolskim po 1945 r.

Śląsk Opolski⁵ zdobywany był etapami przez wojska sowieckie w zaczepnych natarciach w kilku fazach operacyjnych⁶. Przeprowadziły je siły centrum i lewego

⁴ Od 1 I 1952 do stycznia 1990 r. „Trybuna Opolska” była oficjalnym pismem Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu (E. Ciborska, *Transformacja prasy bylejk PZPR*, „Zeszyty Prasoznawcze” (Kraków) 1992, t. 1–2, s. 88–101; AIPN Wr, 0255/5, *UB w pościgu za bandą*, Materiały prasowe „Trybuna Opolskiej” z 1969 r.: A. Mach, *Tak było, Na tropach watażki, Wilkolaki, Koniec „Zabawy”*).

⁵ W latach 1816–1945 tereny rejencji opolskiej, tzw. Śląska Opolskiego, należały do pruskiej, a potem do niemieckiej jednostki administracyjnej funkcjonującej na Górnym Śląsku. W marcu 1945 r. tereny te weszły w skład tzw. Ziemi Odzyskanych Polski Ludowej. Od lipca należały do woj. śląsko-dąbrowskiego, a 28 VI 1950 r. w wyniku reformy administracyjnej weszły do woj. opolskiego (M. Czaplinski, *Historia Śląska*, Wrocław 2002; K. Piwowarski, *Historia Śląska w zarysie*, Katowice 1977; W. Lesiuk, *Historyczne uwarunkowania odrębności regionalnej Opolszczyzny* [w:] *Śląsk Opolski, region i jego struktura*, red. S. Malarski, Opole 1992, s. 67–88; M. Fic, *Podział administracyjny. Województwo śląsko-dąbrowskie czy województwo śląskie* [w:] *Województwo śląskie 1945–1950*, red. A. Dziurok, R. Kaczmarek, Katowice 2007, s. 88–102).

⁶ Cel ten osiągnięto w pierwszej najważniejszej strategicznej operacji wiślańsko-odrzańskiej (12 I – 7 II 1945 r.). Było to uderzenie z przyczółków mostowych nad Wisłą w kierunku Odry i wyjście siłami I Frontu Białoruskiego (pod dowództwem marsz. Gieorgija Żukowa) i Frontu Ukraińskiego (pod dowództwem marsz. Iwana Koniewa) na wysokość Wrocławia i Poznania oraz w kolejnych

skrzydła I Frontu Ukraińskiego marsz. Iwana Koniewa. Sowietci rozbili opolskie i raciborskie zgrupowania wojsk niemieckich, uniemożliwiając zorganizowanie odsieczy dla niemieckiego garnizonu we Wrocławiu⁷. W nocy 22 na 23 stycznia 1945 r. od północnej strony Opola (niem. Oppeln) nastąpił szturm miasta. Brały w nim udział jednostki 6. Korpusu Pancernego Gwardii, 34. Korpus Gwardii wraz z 44. pp 15. DP Gwardii i 463. pp 118. DP (5. Armii Gwardii). Od południa do walk włączyły się również pododdziały 54. Brygady Pancernego Gwardii 7. Korpusu Pancernego Gwardii oraz 543. pp 120. DP 21. Armii⁸. Kolejnej nocy wschodnie dzielnice Opola na prawym brzegu Odry oraz wyspa Bolko zostały opanowane przez Sowieców. Całe miasto zdobyto pomiędzy 15 lutego a 31 marca 1945 r. W walkach zniszczono 25 proc. zabudowań oraz całą infrastrukturę techniczną miasta⁹, a Sowietci przystąpili do masowej grabieży tego, co ocalało. Dotkliwe straty nastąpiły w gospodarce rolnej i przemyśle. Do najbardziej poszkodowanych zakładów należały: stocznia rzeczna, browar, zakłady naprawcze taboru kolejowego oraz późniejsza cementownia „Odra”¹⁰.

Miejscowości znajdujące się w pasie szerokości 60–100 km od Opola za linią frontu włączono do nowo ustanowionej sowieckiej administracji wojskowej. Mieszkańców tych terenów jako domniemanych Niemców traktowano z największą brutalnością. Gwałty i masowe mordy były codziennością – pojmovane przez Sowieców

---

operacjach: opolskiej (15–31 III 1945 r.), morawsko-ostrowskiej (10 III – 5 V 1945 r.) i praskiej (7–9 V 1945 r.), w której opanowano Otmuchów, Paczków i Głucholazy, co stanowiło ostatnią fazę zdobywania terenów opanowanych przez III Rzeszę (H. Stańczyk, *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*, Warszawa 1998, s. 137–141; D. Tomczyk, *Bitwa o Śląsk Opolski w 1945 r.*, „Studia Śląskie” 1977, t. 31, s. 169–2001; *idem*, *Przelamanie linii Odry w 1945 r. przez Armię Radziecką na Śląsku Opolskim*, Opole 1976, s. 45–56).

⁷ Opór stawiały: IV Armia Pancerna i XVII Armia Polowa wchodzące w skład Grupy Armii „A” – „Mitte” („Środek”) pod dowództwem gen. płk. Ferdinanda Schörnera (T. Sawicki, *Niemieckie wojska lądowe na froncie wschodnim, VI 1944 – V 1945*, Warszawa 1987, s. 320–322; H. Ahlfen, *Der Kampf um Schlesien (Walka o Śląsk 1944–1945)*, Wrocław 2009, s. 110–117).

⁸ B. Warzecha, *Działania wojenne na Górnym Śląsku w 1945 r.* [w:] *Województwo śląskie...*, s. 38, 41–55.

⁹ Powiat opolski w przeciwieństwie do miasta Opola, jak i pozostałych powiatów Opolszczyzny, poniósł w wyniku działań frontowych stosunkowo niewielkie szkody. Straty dla całości powiatu oszacowano na około 20 proc. zniszczeń obiektów mieszkalnych i gospodarczych. Najbardziej zniszczone były miejscowości: Popielów, Łubiany, Dobrzeń Wielki i Ozimek, gdzie ogółem zburzono 1217 zabudowań (P. Dubiel, *Wyzwolenie Śląska w 1945 r.*, Katowice 1969, s. 48–50).

¹⁰ Straty zakładów przemysłowych w wyniku masowych konfiskat na Opolszczyźnie wyniosły około 50 proc. W hucie „Małapanew” w Ozimku – 90 proc. Tyle samo w fabryce Wyrobów Metalowych i Narzędzi Gospodarczych w Osowcu Śląskim. W Hucie Szkła Okiennego w Murowie ok. 50 proc. (AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 5; K. Miroszewski, *Armia Czerwona na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego* [w:] *Rok 1945 w województwie śląsko-dąbrowskim*, red. A. Topola, Katowice 2004, s. 26–27; Z. Woźniczka, *Skutki wkroczenia Armii Czerwonej i działalności NKWD w 1945 r.* [w:] *Województwo śląskie...*, s. 72; Z. Kowalski, *W Polsce Ludowej. Życie społeczno-polityczne* [w:] *Opole. Monografia miasta*, red. W. Dziewulski, F. Hawranek, Opole 1975, s. 416–417 i 455–456; A. Janowski, *Dziki Zachód, czyli Opole w pamiętnym 1945 r.*, „7 Dni. Tygodnik Opolski” 2005, nr 31, s. 4; B. Cimala, *Straty wojenne we wsiach Śląska Opolskiego. Spojrzenie po półwieczu*, „Śląsk Opolski” 1994, nr 1, s. 17).

jako odwet za represje faszystów na froncie wschodnim. Ten stan trwał od przełomu lutego i marca 1945 r. przez następnych kilka miesięcy¹¹.

Oprócz regularnych sił sowieckich pozostających na Śląsku Opolskim nawet przez kilka lat znalazły się na tym terenie agendy NKWD. W Opolu przy ul. Jagiellońskiej 1 (obecnie Drzymały) funkcjonował niewielki garnizon sowiecki wraz z Zarządem Zdobyczy Wojennych. Na czele tej komendatury stał kpt. Kondratiew¹².

18 marca 1945 r. władze sowieckie przekazały oficjalnie Śląsk Opolski administracji polskiej¹³. 24 marca 1945 r. przybyła do Opolą pierwsza grupa operacyjna składająca się z 71 pracowników administracji, 200 ds. przemysłu, 60 ds. leśnictwa, 24 pocztowych, 2 ds. repatriacyjnych, 60 milicjantów¹⁴ i 18 pracowników ds. transportu samochodowego¹⁵.

„Od wojskowych władz radzieckich przejmowaliśmy po kolei najważniejsze gmachy publiczne, jak była siedzibą rejencji niemieckiej, która stała się siedzibą starostwa opolskiego, ratusz, pocztę, kolej i inne – wspominał zastępca starosty Henryk Janus. – Symbolem przejścia władzy w Opolu było zrzucenie orła pruskiego z wieży piastowskiej i zatknięcie na niej flagi polskiej. Na drugi dzień zjawili się pierwsi dzia-

---

¹¹ D. Tomczyk, *Przełamanie linii Odry w 1945 r. przez Armię Radziecką...*, s. 45–56; P. Dubiel, *Wyzwolenie Śląska...*, s. 48–50; Z. Woźniczka, *Skutki wkroczenia Armii Czerwonej i działalności NKWD w 1945 r.* [w:] *Województwo śląskie...*, s. 57; P. Madajczyk, *Przyłączenie Śląska Opolskiego do Polski 1945–1948*, Warszawa 1996, s. 90; J. Bałaban, *Rok 1945 w Opolu we wspomnieniach pierwszych działaczy PPR*, Opole 1962, s. 62.

¹² AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 5.

¹³ Pełnomocnikiem Rządu Tymczasowego na woj. śląskie był gen. Aleksander Zawadzki, od marca wojewodą woj. śląsko-dąbrowskiego oraz pełnomocnik rządu lubelskiego na Śląsk Opolski – do 28 VI 1950 r., kiedy utworzono woj. opolskie. Według zapisu kroniki MO z 1964 r. przedstawiciele władz polskich przejęli od komendatury sowieckiej w Opolu władzę administracyjną w mieście i powiecie dopiero 27 III 1945 r. „Władze polskie z nielicznym sztabem urzędniczym wkroczyły na teren miasta Opolą zaledwie w kilkanaście godzin po odsunięciu frontu poza linię Odry. Miasto w zupełności wydłudnione wskutek przymusowej ewakuacji ludności przez niemieckie czynniki wojskowe. Na licznych punktach miasta wybuchały jeszcze pożary. Naczelnym zadaniem polskich władz samorządowych było przede wszystkim zlikwidowanie tych zjawisk. Druga plaga miejska to szaber. Zadanie 3: akcja odniemczanie miasta – usuwanie wszelkich pozostałości pruskich i hitlerowskich pomników i napisów, 4. problem: aprowizacja i repatrianci” (AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 6–7; M. Fic, *Podział administracyjny. Województwo śląsko-dąbrowskie czy województwo śląskie* [w:] *Województwo śląskie...*, s. 91–102).

¹⁴ Komenda Miejska MO w Opolu powstała 27 I 1945 r., od marca stanowiła ochronę urzędu Starostwa Powiatowego. Komendantem posterunku był por. Stanisław Danielewicz, zastępcą – Kazimierz Wojciechowski. Komendanturę tworzyło dwunastu funkcjonariuszy: Marian Klemens, Marcin Wójcik, Stanisław Dziedzic, Bolesław Lubas, Henryk Smager, Edward Smutkiewicz, Kazimierz Kępa, Jerzy Błaszczuk, Florian Bauc, Zygmunt Piechowicz, Marian Kwoczek, Stefan Karkoszka. Szefem Sekcji Śledczej był Władysław Kolanko. Komenda Powiatowa MO w Opolu powstała 30 III 1945 r. z krakowskiej GO. Pierwszym komendantem do czerwca 1945 r. był ppor. Kołodziej (b. żołnierz AK), drugim kpt. Piotr Nizio – do 1950 r. Do końca 1945 r. w pow. opolskim funkcjonowało dziewiętnaście posterunków MO (Archiwum Państwowe w Opolu, 102, Sprawy wynikające ze stosunków władz administracji ogólnej do organów UB i MO, Spis MO starostwa, k. 152, 172; AIPN Wr, 09/671, Historia organów SB (jednostek SB woj. opolskiego), Opracowanie ankiety związanej z walką i działalnością Komendy Powiatowej MO w Opolu, k. 6–11).

¹⁵ S. Popiołek, *Procesy integracyjne na Śląsku Opolskim*, „Kwartalnik Opolski” 1962, nr 1/24, s. 10.

łącze z polskich wsi. Oni też otrzymali od nas pierwsze nominacje na naczelników gmin, z zadaniem utworzenia wiejskich obywatelskich straży porządkowych i zabezpieczenia majątku pozostawionego przez Niemców”¹⁶.

Do końca września 1945 r. w wyniku wspólnych działań organizacyjnych Komitetu Obywatelskiego Polaków Śląska Opolskiego¹⁷ oraz Sztabu Administracyjnego Grupy Operacyjnej na Śląsk Opolski¹⁸ udało się w pełni zorganizować aparat państwowy i samorządowy w tym regionie. Prezydentem miasta Opola został Maksymilian Tkocz, a starostą – dr Paweł Piechaczek¹⁹.

W praktyce władza samorządu lokalnego wobec nacisku Sowietów i nowo przybyłych kadr UB i MO była iluzoryczna. Ludność cywilna objęta została polityczną i wojskową kuratelą. „Daje się ostatnio zauważyć wypadki oficjalnego rozboju przez żołnierzy radzieckich, otwarte sklepy są plądrowane, wszystko, co możliwe do spieniężenia, również. Nielicujące z godnością żołnierza polskiego są wypadki nadużyć, jakich dopuszczają się członkowie armii polskiej w stosunku do ludności miejscowej, uważając ich za Niemców” – pisał starosta opolski²⁰.

¹⁶ AP w Opolu, z. 178, 1, Zarządzenia organizacyjne wojewody śląskiego w 1945 r.; AP w Opolu, 41, Sprawozdania starosty z lat 1945–1946; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 6–7; S. Czech, *Organizacja administracji państwowej i samorządowej na Śląsku Opolskim w latach 1945–1950*, „Archeion” 1969, z. 52, s. 107–128; H. Janus, *Po czterech latach*, „Kalendarz Opolski” 1959, s. 60–63.

¹⁷ Komitet Obywatelski Polaków Śląska Opolskiego powstał 22 I 1945 r. w Krakowie po nawiązaniu kontaktu z pełnomocnikiem Rządu Tymczasowego na Śląsk Opolski gen. Zawadzkiem. Przewodniczącym był Maksymilian Kośny, zastępcą Paweł Nantka-Namirski, członkami: Ernest Zmarzły – ludowiec, Maksymilian Tkocz i Edmund Osmańczyk. W lutym komitet przeniósł się do Katowic. Jego działania ograniczyły się do rejestracji Polaków pochodzących z ziemi opolskiej oraz do rodowitych Ślązaków pracujących tu do 1 IX 1939 r. Zarząd komitetu składał się ze Ślązaków przebywających w czasie okupacji w GG. Urząd zaprzestał działalności w kwietniu 1945 r., wcielony do Sztabu Administracyjnego GO na Śląsk Opolski (AP w Opolu, z. III-273, 1-8, Akta Komitetu Obywatelskiego Polaków Śląska Opolskiego z 1945 r.; M. Lis, *Ludność rodzima na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej (1945–1993)*, Opole 1993, s. 25–27; E. Osmańczyk, *Był rok 1945*, Warszawa 1985, s. 57–59).

¹⁸ Sztab Administracyjny GO na Śląsk Opolski powołano na mocy rozporządzenia wojewody w chwili obejmowania Opolszczyzny przez władze polskie. Sztab organizował administrację szkolną, kolejową, pocztę i telegraf, administrację lasów państwowych, banki, akcję siewną, aparat samorządowy. Zadania te wynikały z wytycznych PKWN z 30 X 1944 r. Sztab posiadał biuro werbunkowe w gmachu woj. śląskiego w Katowicach. Kierownikiem był ppor. Tadeusz Rasiński. Akcję podzielono na trzy okresy. Kolejno zorganizowano władze powiatu na prawym brzegu Odry, wysłano 800 osób do administracji i 141 rzemieślników oraz zorganizowano władze na lewym brzegu Odry. Pierwszy rzut pracowników skierowano z Katowic do powiatów prawobrzeżnych, tj. kozielskiego, strzeleckiego, opolskiego i oleskiego. Grupy miały przejąć od Sowietów władzę i ochronę mienia. Sztab zakończył działanie we wrześniu 1945 r. (AP w Opolu, z. III-2, 2, Angażowanie pracowników na Śląsk Opolski; 16, Zestawienia ilościowe wysyłanych pracowników do administracji, kolei, lasów państwowych; W. Gołębiowski, *Pierwsze lata władzy ludowej w woj. śląsko-dąbrowskim w latach 1945–1946*, Katowice 1965; Z. Kowalski, *Władza i społeczeństwo Śląska Opolskiego w latach 1945–1948*, „Studia Śląskie” 1987, t. 45, s. 68; S. Czech, *Objęcie władzy, organizacja i rola niektórych ugrupowań politycznych i społecznych w pow. opolskim po roku 1945 r.* [w:] *Powiat opolski. Szkice monograficzne*, red. J. Madeja, Opole 1969, s. 165).

¹⁹ AP w Opolu, z. 178, 1, Zarządzenia organizacyjne wojewody śląskiego z 1945 r.; AP w Opolu, 41, Sprawozdania starosty z lat 1945–1946; S. Czech, *Organizacja...*, s. 107–128.

²⁰ AP w Opolu, z. 178, 1, Sprawozdanie z 29 VI 1945 r., k. 60; AP w Opolu, 41, Starostwo Powiatowe, stan bezpieczeństwa, Skarga powiatowego komisarza ziemskiego w Opolu z 9 IV 1945 r., k. 1–4.

W okresie letnim „w dalszym ciągu mają miejsce rabunki i kradzieże dokonywane wskutek nieuormowanych i ciężkich warunków gospodarczych, w których biorą udział prócz Rosjan osoby w mundurach polskich żołnierzy, oraz szabrowanie przez repatriantów [...] mimo wydanych zarządzeń rozboje i jawne bezprawie są na porządku dziennym, a ofiarą tych przestępstw pada głównie ludność miejscowa. Żołnierze radzieccy w swoim bezprawnym działaniu nie mają żadnych granic, jak również żaden środek nie jest dla nich zbyt radykalny i niemożliwy do zastosowania [...] Ludność żyła w ustawicznym strachu, w ciągłej obawie, że ktoś pojawi się znikąd i siłą zabierze resztki mienia. Unikano za wszelką cenę jakichkolwiek sposobności kontaktowania się z Armią Sowiecką, która nie miała żadnej litości [...] konfiskata zegarków i rowarów odbywa się w dalszym ciągu” – pisały władze administracyjne Opoła²¹.

Mimo pozorowania dobrych stosunków z komendanturą wojenną przechodzące oddziały wojska czy stacjonujące w miejscowych garnizonach i szpitalach często terroryzowały okolicznych mieszkańców, dopuszczając się zabójstw i gwałtów na nieletnich²². Trudną i niebezpieczną pracę władz polskich wobec poczynań Sowietów przedstawia skarga starosty dr. Pawła Piechaczka do Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego: „Działalność grup operacyjnych w terenie jest strasznie utrudniona na skutek zaczepek żołnierzy rosyjskich. Dochodzi do tego, że wychodzący w teren członkowie grup operacyjnych wracają niejednokrotnie ograbieni. Używa się przeciw nim broni. Na skutek tych niebezpieczeństw w sobotę dn. 30 marca nikt z GO nie miał odwagi wyjść w teren. Tego samego dnia przybyła do Opoła MO. We wtorek po świętach udałem się do komendanta MO ppor. Tadeusza Kołodzieja i na skutek pertraktacji przydzielono mi 3 milicjantów, którzy udali się razem z członkami grupy w teren. Ogólne zniszczenia na skutek działań wojennych 50 proc., zboża do siewu brak, ziemniaków jest pod dostatkiem, ale wojsko ciągle rekwiruje zapasy. Prace w polu natrafiają na szalone trudności, a to dlatego, że Rosjanie zabierają miejscową ludność do robót przymusowych. 90 proc. bydła zabrane, zapasy zupełnie skonfiskowane, maszyny rolnicze rekwirowane”²³.

W wyniku wskazanych zagrożeń ustanowiono godzinę milicyjną, zniesioną na początku lutego 1946 r. Mieszane patrole milicji, UB i żołnierzy sowieckich nie zagwarantowały ludności bezpieczeństwa w mieście i powiecie, wręcz przeciwnie – nieodpowiedni dobór obsady pomnożył rozboje na tle rabunkowym²⁴.

²¹ AP w Opolu, z. 178, 1, Sprawozdanie urzędu miejskiego w Opolu z 26 IX 1945 r., k. 64–65.

²² W 1945 r. dowódcą Garnizonowego Szpitala w Opolu był ppłk H. Curko (*ibidem*, 11, k. 43).

²³ AP w Opolu, z. 178, Starostwo Powiatowe, Skarga starosty do Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego z 6 IV 1945 r., k. 7; Z. Czyżowska, *Polityka gospodarcza PPR na Śląsku Opolskim*, Opole 1962, s. 24.

²⁴ AP w Opolu, SP, 47, Sprawozdanie sytuacyjne z 5 II 1946, k. 2; A. Czajka, *Przestępczość w pow. opolskim w 1947 r. w świetle raportów miesięcznych Powiatowej Komendy MO* [w:] *Historia*, red. A. Filipczak-Kocur, Opole 2006, s. 17–35; *idem*, *Sytuacja polityczna w Opolu w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Opolski Rocznik Muzealny” 2008, t. 16, s. 37.

Zajmowaniu tzw. Ziemi Odzyskanych przez Armię Czerwoną – podobnie jak na większości terenów Polski leżących na zachód od linii Curzona – towarzyszyła eskalacja represji²⁵, które szczególnie dotknęły rdzenną ludność Śląska oraz ekspatriantów napływających wskutek przesiedleń ludności z Kresów Wschodnich na obszar Polski pojałtańskiej²⁶.

Powstanie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu. Struktura i kadry

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu powstał 28 marca 1945 r., zorganizowany przez Grupę Operacyjną na Śląsk Opolski. Jej skład personalny wywodził się z III obwodu radomsko-kieleckiego Armii Ludowej²⁷ i III kieleckiego okręgu Batalionów Chłopskich²⁸. Jednostka ta dotarła do celu na przełomie marca i kwietnia 1945 r. Według rozkazu personalnego nr 58 z 2 kwietnia 1945 r. dla

---

²⁵ Na podstawie ustaleń konferencji jałtańskiej 14 III 1945 r. Rząd Tymczasowy RP (tzw. byłe władze PKWN, działające pod patronatem ZSRS, konkurencyjne wobec legalnego i powszechnie uznawanego na forum międzynarodowym Rządu RP na uchodźstwie) przejął władzę nad zajmowanymi przez Armię Czerwoną Ziemiemi Odzyskanymi – dawnymi niemieckimi terenami nad Odrą i Bałtykiem (*Sprawa polska w czasie II wojny światowej na arenie międzynarodowej*, red. S. Stanisławska, Warszawa 1965, s. 767; P. Madajczyk, *Przylączenie Śląska Opolskiego do Polski 1945–1948*, Warszawa 1996; Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy ludowej i regulacja problemów narodowościowych w latach 1945–1948*, Opole 1983, s. 18–20; D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989; M. Lis, *Ludność rodzima na Śląsku Opolskim...*, s. 17–19).

²⁶ Według dr. Andrzeja Kurka, emerytowanego pracownika Służby Więziennej Aresztu Śledczego w Opolu, w latach 1945–1946 ówczesna ul. Jagiellońska 1 (obecnie Drzymały) w Opolu była – ze względu na znajdujące się tam sowieckie koszary – z obu stron zamknięta rogatkami, przy których stali uzbrojeni wartownicy. Zwykli ludzie nie mieli tam wstępu. Jedynie mieszkający w pobliżu ekspatrianci pamiętają budynek, w którym najprawdopodobniej mordowano więźniów. Nie należał on do więziennictwa, tylko do wojska lub bezpieki. Od 17 XII 1945 do 10 IX 1946 r. naczelnikiem opolskiego więzienia był Salomon Morel. Szczegółowa analiza aktów zgonów pozwala domniemywać, że ofiary (138) albo zmarły, albo zostały uśmiercone na przełomie lipca i sierpnia. Byli to w większości Ślązacy pochodzenia niemieckiego i polskiego. W lipcu 2005 r. prokurator OKŚZpNP Delegatury w Opolu Przegorz Bryda rozpoczął dochodzenie w sprawie śmierci więźniów. Przeprowadził wizję lokalną w obiekcie, który mógł być katownią. Prokurator nie odnalazł żadnych świadków i umorzył śledztwo (A. Kurek, *Więzienie opolskie w latach 1939–1945*, „Rocznik Lubowicki” 2003, t. 1, s. 150; *idem*, *Niewyjaśnione przypadki zgonów więźniów z opolskiego więzienia*, „Rocznik Lubowicki” 2005, t. 3, s. 116–128; *idem*, *Tajemnica Jagiellońskiej*, „Forum Penitencjarne” (Warszawa) 2006, nr 12, s. 18).

²⁷ J.B. Garas, *Oddziały Gwardii Ludowej i Armii Ludowej 1942–1945*, Warszawa 1971; R. Nazarewicz, *Ziemia radomszczańska w walce 1939–1945*, Warszawa 1973; S. Skwarek, *Ziemia niepokonana, Kielecczyzna w walce, 1830–1945*, Warszawa 1974; M. Wiczorek, *Armia Ludowa: powstanie i organizacja 1944–1945*, Warszawa 1979; „Głos Kombatanta Armii Ludowej” (Warszawa) 1996–2004.

²⁸ W. Gołąbek, *W oddziałach Batalionów Chłopskich na Kielecczyźnie 1940–1944*, Warszawa 1958; S. Jagiełło, Kryptonim „Telegraf”. *Z dziejów Batalionów Chłopskich na Kielecczyźnie*, Warszawa 1979.

zorganizowania obsady opolskiego PUBP przewidziano pełnomocnika mjr. Henryka Połowniaka²⁹ – przekazanego do dyspozycji szefa WUBP w Katowicach kpt. Józefa Jurkowskiego³⁰ z dwudziestoduosobowym składem.

Dobór kadry odbywał się według uprzednio przyjętych dyrektyw, m.in. rozkazu personalnego nr 1 z 2 stycznia 1945 r.³¹ Rekrutację do bezpieki przeprowadzały głównie komitety PPR i komórki kadrowe poszczególnych urzędów, które angażowały do pracy przeważnie byłych członków komunistycznej partyzantki oraz żołnierzy tzw. Ludowego Wojska Polskiego. Weryfikację funkcjonariuszy i kontrolę przeprowadzał WUBP w Katowicach³².

Zgodnie z załącznikiem do tego rozkazu podpisanym przez kierownika wydziału personalnego MBP mjr. Mikołaja Orechwę struktury powiatowych i miejskich placówek bezpieczeństwa tworzone według odgórnych instrukcji. Z Grupy Operacyjnej na Śląsk Opolski wyłoniono kierownika urzędu, zastępcę kierownika, sekretarza urzędu, pracowników poszczególnych sekcji, którzy 4 kwietnia 1945 r. uczestniczyli w in-

²⁹ Henryk Połowniak, ur. 24 XII 1914 r. w Nietulisku Dużym, pow. Opatów, s. Jana i Rozalii, pochodzenie chłopskie, wykształcenie podstawowe, szlifierz. W latach 1930–1936 należał do koła Młodzieży Wiejskiej i paramilitarnej organizacji społeczno-wychowawczej Związku Strzeleckiego „Strzelec”. Od 27 X 1936 do 8 III 1938 r. pełnił służbę w 2. pp Legionów w Staszowie (6 miesięcy), a po ukończeniu Szkoły Podoficerskiej jako kapral i dowódca drużyny w batalionie KOP „Wołożyn” na Nowogródzku oraz 17. batalionie KOP „Dawidgródek” na Polesiu. Od 23 XII 1938 do 12 V 1942 r. pracował z przerwami jako dowódca strażnicy oraz szlifierz w Zakładach Górniczych Straży Bezpieczeństwa w Starachowicach. We wrześniu 1939 r. w ramach 17. pp z Rzeszowa walczył z Niemcami. Od 8 XII 1942 r. w PPR, aresztowany przez żandarmerię niemiecką za handel, więziony w Kielcach i Pińczowie, po 4 miesiącach wyszedł na wolność. W kwietniu wstąpił do oddziału partyzanckiego Gwardii Ludowej im. Mariana Langiewicza pod dowództwem por. „Szaszki”. Od 7 IX do 27 XI 1943 r. był dowódcą oddziału AL im. Józefa Sowińskiego, używał pseudonimu „Zygmunt”; 2 XII 1943 r. mianowany przez komendanta płk. Mikołaja Diomkę *vel* Mieczysława Moczara „Mietka” oraz szefa sztabu mjr. Wiślicza na dowódcę Okręgu nr 7 Radom Armii Ludowej, od 14 VII 1944 r. został dowódcą 1. Brygady AL im. Ziemi Kieleckiej w stopniu kapitana (od sierpnia 1944 r. majora). Trzykrotnie ranny w walce z Niemcami, m.in. 30 IX 1944 r. pod Gruszką. Aresztowany ponownie przez gestapo 27 XII 1944 r. w Ostrowcu. 15 I 1945 r. zwolniony. Od 21 I 1945 do 13 II 1947 r., tj. do zwolnienia na własną prośbę i przejścia do WP, funkcjonariusz UB, członek GO na woj. śląskie, od 2 IV 1945 do 31 VIII 1946 r. zastępca szefa WUBP w Katowicach oraz pełnomocnik GO Okręgu Śląsk Opolski. Rozkazem personalnym MBP nr 353 z 30 VIII 1946 r. przeniesiony czasowo na stanowisko zastępcy głównego komendanta Straży Morskiej w Gdańsku. Od połowy lutego 1947 r. w WP. W 1948 r. ukończył Wyższą Szkołę Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Rembertowie. Do 1952 r. służył w WOP. Do końca 1969 r. był pułkownikiem w Zarządzie II Sztabu Generalnego WP. Zmarł w 1971 r. (AIPN Gd, 213/797, Akta personalne Henryka Połowniaka; AIPN, 00230/57/8, Akta personalne Henryka Połowniaka; AIPN Ka, 334/14, Rozkazy personalne MBP z 1946 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 353 z 30 VIII 1946 r., k. 86; Rozkaz personalny nr 58 z 2 IV 1945 r., k. 132; *Kadra bezpieki...*, s. 36, 406–407; W. Dubiański, *Kadra kierownicza – informator personalny* [w:] *Fundament systemu zniewolenia...*, s. 79–80).

³⁰ Józef Jurkowski *vel* Józef Jungman, szef WUBP w Katowicach (23 I – 6 XII 1945), p.o. kierownik GO na Górnym Śląsku (*Kadra bezpieki...*, s. 46, 252; *Fundament systemu zniewolenia...*, s. 73–74).

³¹ AIPN Ka, 334/13, Rozkazy personalne MBP z 1945 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 1 z 2 I 1945 r. k. 1; AIPN Wr, 00147/501, 20 lat..., k. 177; MBP, Rozkaz personalny nr 58 z 2 IV 1945 r.; AIPN Wr, 09/497, *Wykaz byłych funkcjonariuszy MO i SB miejscowego pochodzenia (Ślązacy), którzy pełnili służbę na Opolszczyźnie w latach 1945–1948*, k. 1–4.

³² AIPN Wr, 00147/501, 20 lat..., k. 38.

struktura prowadzonym przez ppłk. Romana Romkowskiego (właśc. Natan Grinspan-Kikiel) – wówczas dyrektora Departamentu Kontrwywiadu MBP w Warszawie³³.

Pierwszym kierownikiem (zatwierdzonym przez MBP 10 kwietnia 1945 r.) był por. Tadeusz Jaworski „Wańka”, ur. 10 stycznia 1923 r. w Zielonce Starej w pow. kozienickim, s. Piotra (rolnika) i Marii. Miał wykształcenie średnie. We wrześniu 1939 r. uczestniczył w obronie Warszawy. Należał do koła Młodzieży Wiejskiej „Wici” (po 1948 r. w ZSL). W 1940 r. nawiązał łączność z Chłopską Strażą (kryptonim „Chłostrą”) – od 1943 r. przydzielony do jednostki dywersyjnej por. Jana Sońty „Ośki” Batalionów Chłopskich (Obwód Ilża). Był dowódcą drużyny w pododdziale Władysława Gołąbka „Boryny”. Ukończył półroczną szkołę podoficerską i roczną podchorążych (występował jako podporucznik). W połowie lipca 1944 r. z oddziałem „Boryny” przeszedł Wisłę z pow. ilżeckiego (Kielecczyzna) na teren pow. puławskiego (Lubelszczyzna). Brał udział w walkach z jednostką SS pod Mircem i Janiszowem 25 lipca 1944 r., gdzie został ranny.

Wkrótce po opanowaniu tego terenu przez Sowieców pododdział „Boryny” złożył broń. 25 sierpnia 1944 r. został wcielony do gromadzkiej milicji, a po miesiącu skierowany do Resortu Bezpieczeństwa Publicznego przy Polskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego w Lublinie³⁴, po kilku dniach trafił do Sandomierza. 10 listopada 1944 r. przyjęty do nowo tworzonych struktur kieleckiego WUBP³⁵ i na podstawie rozkazu personalnego nr 30 z 15 listopada 1944 r. mianowany oficerem śledczym Sekcji VII – 17 stycznia 1945 r. z kadrą WUBP dotarł do Kielc, gdzie z polecenia Tymczasowego Rządu przygotowywał grupy operacyjne na Ziemię Odzyskane.

W końcu marca 1945 r. z kilkunastoosobową grupą dowodzoną przez mjr. Henryka Połowniaka skierowany został do jednostki WUBP w Katowicach, gdzie otrzymał rozkaz i pełnomocnictwo zorganizowania Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa w Opolu. Po przekształceniu Grupy Operacyjnej na Śląsk Opolski w opolski PUBP na podstawie rozkazu nr 47 z 6 kwietnia 1945 r. objął funkcję kierownika tego urzędu³⁶. Jego zastępcą mianowano st. sierż./pchor. Zdzisława Urbańskiego³⁷. Pomocnikami

³³ AIPN Ka, 334/13, Rozkazy personalne MBP z 1945 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 1 z 2 I 1945 r. k. 1; AIPN Ka, 334/14, Rozkazy personalne MBP z 1946 r., t. 1, Załącznik do rozkazu nr 1 pt. „Nazwa funkcji”, k. 2; Rozkaz personalny nr 58, z 2 IV 1945 r., k. 132.

³⁴ Był to pierwszy organ bezpieczeństwa stworzony z pomocą i na wzór sowiecki w celu obrony organizowanego przez partię komunistycznego systemu władzy na terenach Polski zajętych przez Armię Czerwoną.

³⁵ WUBP w Kielcach funkcjonował od sierpnia 1944 r. jako jednostka terenowa Resortu Bezpieczeństwa Publicznego przy PKWN (*Twarze kieleckiej bezpieki*, oprac. M. Komaniecka, Kraków 2007).

³⁶ AIPN Wr, 0126/1508, Akta personalne Tadeusza Jaworskiego; AIPN Ka, 334/14, Rozkazy personalne MBP z 1946 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 72 z 7 III 1946 r., k. 26, Rozkaz personalny nr 168 z 31 V 1946 r., k. 55; W. Gołąbek, *W oddziałach Batalionów Chłopskich na Kielecczyźnie 1940–1944*, Warszawa 1958, s. 164; *idem*, *Bez rozkazu*, Warszawa 1973, s. 423.

³⁷ Rozkazem nr 112 z 4 VI 1945 r. skierowany z Centralnej Szkoły MBP na stanowisko st. referenta 12 VI 1945 r. (AIPN Ka, 0175/1, Rozkazy personalne WUBP w Katowicach z 7 III – 28 XII 1945 r., Rozkaz personalny nr 27 z 18 VII 1945 r., k. 84).

w organizowaniu tej placówki byli m.in. Bolesław Styczeń „Step”³⁸, Kazimierz Młynarczyk „Don”, Stefan Kowalczyk³⁹, Józef Kośniewski i Janina Kołodziejczyk – jako sekretarka kierownika⁴⁰. Nieco później, na początku maja 1946 r., PUBP został zasilony drugą grupą funkcjonariuszy oddelegowanych z byłego okręgu VII Radom AL⁴¹.

Kadry

Jedne z pierwszych informacji w sprawozdaniu dotyczącym organizowania PUBP w Opolu pochodzą z czerwca 1945 r., gdy kierownik PUBP Tadeusz Jaworski nie dokonał jeszcze podziału obowiązków funkcjonariuszy, a jedynie pobieżnie przyporządkował zadania. Początkowo z kadry byłych żołnierzy AL powstały dwie sekcje: operatywna – wywiadu i śledcza. Dla lepszego funkcjonowania placówki utworzono na wzór organizacji Wydziału I WUBP w Katowicach pięć sekcji: I, II, III, IV i VIII. Sekcji VII (obserwacyjno-wywiadowczej) nie powołano z uwagi na niedobór odpowiedniej kadry. Układ strukturalno-organizacyjny poszczególnych sekcji, a potem re-

---

³⁸ Bolesław Styczeń, ur. 2 IX 1922 r. w Szewnie, gm. Częstocice, pow. Opatów, s. Jana i Agnieszki, pochodzenie robotnicze, wykształcenie podstawowe, elektromonter. Przynależność partyjna: od 1945 r. – PPR; od 1948 r. – PZPR. Od października 1939 do października 1941 r. pracował w cukrowni w Częstocicach. Aresztowany i osadzony w obozie karnym k. Radomia. Po zwolnieniu w czerwcu 1942 r. wstąpił do Gwardii Ludowej, od 20 XII 1943 r. przydzielony do oddziału AL im. Bartosza Głowackiego pod dowództwem por. Stefana Szymańskiego „Górała”. W 1944 r. oddział „Górała” przemianowano na 2. batalion AL, który wszedł w skład 1. Brygady AL im. Ziemi Kieleckiej. Jako st. sierżant używał pseudonimu „Step”, był dowódcą drużyny. 22 I 1945 r. przyjęty do WUBP w Kielcach jako wywiadowca Sekcji I, po 3 tygodniach przeszkolenia skierowany do WUBP w Katowicach. W połowie marca 1945 r. przydzielony do nowo powstałej GO na Śląsk Opolski. 6 kwietnia zatwierdzony przez MBP, wszedł w skład kadry PUBP w Opolu (Sekcja III). 25 VIII 1945 r. po odbyciu kursu w WUBP w Katowicach mianowany kierownikiem Sekcji Walki z Bandytyzmem. Od marca 1946 do 31 XII 1947 r. brał udział w walkach z podziemiem pohitlerowskim i poakowskim w ramach nowo powstałego Referatu III Walki z Bandytyzmem. 1 XI 1947 r. przeniesiony do MUBP w Chorzowie jako st. referent Sekcji III, od 1 V 1948 r. w PUBP w Gliwicach w Sekcji III. W czerwcu 1949 r. nie ukończył kursu przy CW MBP. 15 I 1950 r. przeniesiony do PUBP w Opolu (RO huty „Małapanew”), od maja nadzorował cementownię „Groszowice”. 31 VII 1951 r. mianowany chorążym. 30 VI 1952 r. zwolniony dyscyplinarnie za zdekonspirowanie agentury w zarządzie miejskim w Opolu. Należał do ZBoWiD w Opolu. Zmarł 18 X 1982 r. (AIPN Wr, 0126/584, Akta personalne Bolesława Stycznia; AIPN Ki, 0103/816, Kartoteka personalna funkcjonariusza SB Bolesława Stycznia; AIPN Ka, 0175/1, Rozkazy personalne WUBP w Katowicach z 7 III – 28 XII 1945 r., Rozkaz personalny nr 62 z 13 X 1945 r., k. 210).

³⁹ Stefan Kowalczyk, s. Stefana, ur. 23 III 1924 r., członek PPR, żołnierz AL. Od 1 IV 1945 do 31 VII 1972 r. funkcjonariusz UB, SB i MO w Opolu, b. kierownik Sekcji II opolskiego PUBP. Brał udział w likwidacji podziemia niepodległościowego na Opolszczyźnie w latach 1946–1948.

⁴⁰ Janina Kołodziejczyk-Mikusek, c. Jana, ur. 27 V 1927 r., zam. w Opolu i Racibórze, b. łączniczka AL. Do 1950 r. pracowała w sekretariacie kierownictwa PUBP w Opolu i Koźlu oraz PSS w Raciborzu. Od 1945 r. w PPR (AIPN Wr, 0126/369, Akta personalne funkcjonariusza SB Janiny Mikusek z d. Kołodziejczyk).

⁴¹ AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 25.

feratów PUBP był funkcjonalnym odwzorowaniem urzędu wojewódzkiego, któremu podlegał. 19 sierpnia 1945 r. w PUBP zatrudnionych było 63 funkcjonariuszy, a od 29 sierpnia funkcjonowało 7 sekcji z 75 pracownikami⁴².

Sekcja I kontrwywiadowcza – odpowiedzialna za działania operacyjne wobec byłych niemieckich służb bezpieczeństwa, gestapo, SS, SA, SD, członków NSDAP, folksdojców, kierownictwa i strażników obozów koncentracyjnych bądź obozów pracy oraz podziemia pohitlerowskiego, czyli Wehrwolu – sześć osób, kierownicy: do 8 I 1946 r. – Wawrzyniec Bibro, do maja 1946 r. – Józef Burakowski⁴³, zastępca Jan Kieres, referenci: Franciszek Wiczorek, Edward Słodczyk, Edward Broniszewski i Władysław Bielak⁴⁴.

Sekcja II – zwalczanie nielegalnych antypaństwowych organizacji, członków b. AK, SN, żołnierzy II Korpusu, działaczy politycznych PSL – siedem osób, kierownik – Stefan Kowalczyk. Kadre tej sekcji włączono do Referatu III.

Sekcja III – administracyjno-polityczna, rozpoznanie środowisk opozycyjnych, lokalnych władz samorządowych, partii politycznych, organizacji społecznych, stowarzyszeń, szkolnictwa, służby zdrowia, duchowieństwa polskiego i niemieckiego – osiem osób, kierownicy: Czesław Rokicki⁴⁵, zastępca Zygmunt Mikusek, od października 1945 r. – Henryk Związek oraz Marian Grad, referenci: Jan Pęksa, Piotr Sowa, Stanisław Kęstur⁴⁶.

Sekcja IV – gospodarka i przemysł, inwigilacja, rozpoznanie i zwalczanie sabotażystów, nadzór nad Strażą Przemysłową zakładów – sześć osób.

Sekcja VI – łączność operacyjna, inwigilacja i podsłuch urzędów państwowych, nadzór nad kolejnictwem, transportem – cztery osoby.

Sekcja VIII – śledcza, prowadziła przesłuchania aresztowanych (z uzyskanych informacji tworzono materiał dowodowy oraz akta oskarżenia dla prokuratora), sprawy repatriacyjne, repolonizacyjne i wysiedlenia Niemców; funkcjonariusze tej sekcji

---

⁴² AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 30; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, s. 35–36; AIPN Wr, 07/248, Raporty o stanie zatrudnienia w PUBP w Opolu od sierpnia 1945 do września 1946 r., Raport lp. 1 za 9–19 VIII 1945 r., k. 5, Raport lp. 3 za 29 VIII – 9 IX 1945 r., k. 9.

⁴³ Józef Burakowski, s. Władysława, ur. 28 VII 1914 r. w Dąbrowie Górniczej. 8 maja 1945 r. przyjęty do PUBP w Opolu w charakterze sekretarza, od stycznia do maja 1946 r. kierownik Referatu I. Rozkazem personalnym nr 109 z 17 X 1947 r. przeniesiony na stanowisko oficera śledczego. Od listopada 1948 do końca stycznia 1949 r. jako jeden z głównych śledczych przesłuchiwał żołnierzy WiN z Opola (AIPN Wr, 011/107, AIPN Wr, 0126/1586, Akta personalne Józefa Burakowskiego; AIPN Wr, 07/192, Sprawozdania dekadowe Referatu I PUBP w Opolu z lat 1945–1947; AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 32; AIPN Ka, 0175/1, Rozkazy personalne WUBP w Katowicach z 7 III – 28 XII 1945 r., Rozkaz personalny nr 21 z 7 VII 1945, k. 69).

⁴⁴ AIPN Wr, 07/180, Sprawozdania PUBP w Opolu z lat 1946–1949, Raport dekadowy lp. 14 z 18 I 1946 r., k. 2.

⁴⁵ Czesław Rokicki, s. Jana, ur. 8 I 1922 r. w Sosnowcu (AIPN Wr, 0126/511, Akta personalne Czesława Rokickiego).

⁴⁶ AIPN Wr, 07/203, Raporty dekadowe Sekcji III PUBP w Opolu z lat 1945–1946.

często uczestniczyli w procesach wojskowo-politycznych, stan – cztery osoby: Marian Płachta – kierownik, Julian Pudlak, Czesław Krupowicz, Marcel Łuczyński.

Sekcja WB (Walka z Bandytyzmem) – rozpoznanie i likwidacja „band terrorystyczno-rabunkowych”, „reakcyjnego podziemia” – oddziałów zbrojnych polskiego niepodległościowego ruchu oporu, grup pohitlerowskich oraz szabrowników, ponadto ściganie zbiegłych funkcjonariuszy UB, MO i WP. Początkowo oddelegowano do niej trzech funkcjonariuszy, a w listopadzie liczyła ośmiu ludzi. W grudniu 1945 r. po stratach w wyniku akcji przeciwko podziemi (19 października zginął m.in. kpr. Witold Janicki) nastąpił regres organizacyjny i sekcję zmniejszono do czterech pracowników. Kierownicy: sierż. Mieczysław Krzysztaniak⁴⁷, do marca 1946 r. – st. sierż. Bolesław Styczeń. 7 stycznia 1946 r. przyjęto chor. Józefa Ślusarskiego, a 11 lutego 1946 r. zwolniono mł. referenta Kazimierza Młynarczyka. W marcu 1946 r. stan personalny Sekcji WB wynosił trzech funkcjonariuszy.

Sekretariat – archiwum i kartoteki – czworo ludzi;

Pion personalny – weryfikacja i dobór kadry, kontrwywiad – dwie osoby;

Pion gospodarczy (intendencko-kwatermistrzowski) – pięciu ludzi;

Pluton wartowniczy – 22 funkcjonariuszy.

W strukturze PUBP znaleźli się również referenci gminni, którzy interesowali się wszystkimi zagadnieniami pracy operacyjnej na podległym terenie⁴⁸.

Przez cały 1945 r. opolski PUBP borykał się z trudnościami personalnymi – „do zorganizowania dalszych sekcji brak pracowników” – pisał w raporcie kierownik Tadeusz Jaworski⁴⁹. Mimo to poziom zatrudnienia w opolskiej bezpiecze systematycznie rósł i we wrześniu wynosił 78 funkcjonariuszy przyporządkowanych do siedmiu sekcji

⁴⁷ Mieczysław Krzysztaniak, ur. 11 VII 1921 r. w Nowym Targu, s. Stanisława i Wiktorii z d. Szlachetowska. Od 13 II 1945 r. dowódca plutonu ochronnego RKU w Nowym Targu w stopniu kaprała. 15 IV 1945 r. zdezerterował z jednostki, ukrywał się w Chabówce. W maju wyjechał do Opola, pracował w Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem”. W połowie lipca przyjęty do PUBP, a od 29 sierpnia mianowany szefem Sekcji Walki z Bandytyzmem. 2 września podczas delegacji do Nowego Targu został rozpoznany i zatrzymany do dyspozycji prokuratora wojskowego w Krakowie. Zbiegł z aresztu i powrócił do Opola, nie meldując szefowi PUBP o zajściu. 30 X 1945 r., obawiając się rozszyfrowania, ponownie zdezerterował ze służby. Ewakuował się do Wrocławia. Po kilkudniowym pobycie przekroczył granicę polsko-niemiecką. Dotarł do Langenzenn (strefy amerykańskiej) w Niemczech. W grudniu wstąpił do polskiej kompanii wartowniczej w tym mieście, a następnie został przydzielony jako strażnik ośrodka wartowniczego w Bambergu. W maju 1947 r. po zwolnieniu z jednostki wyjechał do Belgii, gdzie pracował jako górnik w kopalni węgla w okolicach Brukseli. Aresztowany z nieustalonych przyczyn, po zwolnieniu z więzienia powrócił do Bambergu. 1 IX 1949 r. przedostał się do Polski. Ponownie ujęty i skazany za dezercję na 10 lat więzienia (AIPN Wa, 0952/6, Akta funkcjonariuszy UB, Przestępstwa i wyroki, k. 1–4).

⁴⁸ AIPN Wr, 07/248, Raporty o stanie zatrudnienia w PUBP w Opolu od sierpnia 1945 do września 1946 r., Raport okresowy za 9–19 VIII 1945 r., k. 1; Raport okresowy za 19–29 VIII 1945 r., k. 3; Raport okresowy za 29 VIII – 9 XI 1945 r., k. 6; AIPN Wr, 07/201, Raporty dekadowe Sekcji WB PUBP w Opolu z lat 1945–1949, Raport z 29 IX 1945 r., k. 38, 42–44, Raport nr 9 z 8 XII 1945, k. 51, Raport 12 z 28 I 1946 r., k. 58; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 32, 38.

⁴⁹ AIPN Wr, 07/248, Raport z 9 VIII 1945 r. k. 2.

oraz plutonu wartowniczego⁵⁰. W końcu listopada zatrudnionych było 97 funkcjonariuszy, w tym jedenastu referentów gminnych. Od 1946 r. stan osobowy przekraczał stu funkcjonariuszy⁵¹.

Opolska kadra bezpieczeństwa składała się z pracowników w wieku 19–24 lat, 98 proc. było pochodzenia robotniczego, dwóch pracowników posiadało wykształcenie średnie, 80 proc. niepełne podstawowe. Przynależność polityczna funkcjonariuszy była następująca: 25 proc. PPR, 10 proc. PPS, 15 proc. deklarowało związki z ruchem ludowym, pozostali byli bezpartyjni lub należeli do GL, AL, BCh, ZWM, odnotowano też dwóch byłych członków AK z Nowego Targu, trzech Ślązaków, w kadrze znalazł się nawet b. policjant granatowy. Około 5 proc. pracowników stanowili emigranci z Francji, przeważnie z rodzin górniczych, legitymujący się działalnością rewolucyjną w szeregach PPR i Francuskiej Partii Komunistycznej. Do aparatu garnęli się także bezpartyjni chłopci i robotnicy bez wykształcenia oraz przygotowania do służby.

Zdecydowana większość zatrudnionych na Opolszczyźnie funkcjonariuszy pochodziła z Zagłębia Dąbrowskiego i centralnych regionów Polski (Kielecczyzna) oraz z Kresów Wschodnich, zdarzali się też Ślązacy⁵². Niezależnie od stanu kadrowego PUBP rozporządzał w terenie kilkusobowymi placówkami gminnymi (w marcu 1946 r. było ich osiemnaście). Ścisły kontakt utrzymywał z Korpusem Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz dowództwem Armii Czerwonej stacjonującym w Opolu. Miało to zapewnić należyty dopływ informacji i rozpoznanie terenu, a co za tym idzie – skuteczne rozpracowanie i likwidację konspiracji antykomunistycznej⁵³.

W pierwszej połowie maja 1946 r. nastąpiła kolejna reorganizacja struktur, polegająca na utworzeniu w PUBP kilkusobowych referatów jako odpowiedników wydziałów operacyjnych i administracyjnych WUBP. Były to:

- Kierownictwo: szef i jego zastępca oraz starszy referent w kierownictwie, starszy referent personalny;
- Sekretariat: sekretarka i maszynistka;
- Referat I powstał w myśl instrukcji z 23 maja 1946 r.⁵⁴, podzielony był na dwie sekcje. Stan etatowy – sześciu funkcjonariuszy. Kierownicy: do lipca 1946 r.

⁵⁰ AIPN Wr, 07/190, Raport z 19 IX 1945 r., k. 1–3; AIPN Wr, 07/248, Raporty o stanie zatrudnienia w PUBP w Opolu od sierpnia 1945 do września 1946 r., Raport lp. 7 z 28 IX 1945 r., k. 11.

⁵¹ AIPN Wr, 07/248, Raporty..., Raport z 18–28 XI 1945 r., k. 29; AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 25; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 30.

⁵² W połowie 1946 r. 10 proc. funkcjonariuszy jednostki zostało zwolnionych po weryfikacji, a 4 proc. zdezerterowało ze służby w obawie przed represjami (AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 26, 177; AIPN Wr, 09/497, Wykaz byłych funkcjonariuszy MO i SB miejscowego pochodzenia (Ślązacy), którzy pełnili służbę na Opolszczyźnie w latach 1945–1948, k. 1–4; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 31).

⁵³ AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 31–32.

⁵⁴ Podział nastąpił zgodnie z instrukcją szefa I Wydziału WUBP w Katowicach Józefa Kratki (AIPN Wr, 07/248, Raporty o stanie zatrudnienia w PUBP w Opolu od sierpnia 1945 do września 1946 r., Raport dekadowy za 8–18 VI 1946 r., k. 67; AIPN Wr, 07/193, Meldunki sytuacyjne Referatu I PUBP w Opolu z lat 1948–1954).

chor. Jan Kempin – przeniesiony do Referatu IV, chor. Kazimierz Kocot, od 1948 r. chor. Aleksander Płatek i Henryk Hołowiński, zastępca sierż. Jan Kieres i czterech referentów: Stefan Tkacz, Paweł Hanke, Franciszek Gawlas i Tadeusz Mikusek. Pierwsza sekcja zajmowała się: „sprawami po linii pozostałości hitleryzmu”, tj. likwidacją agentów i konfidentów gestapo, niemieckiej policji: sipo (niem. Sicherheitpolizei – policja bezpieczeństwa), kripo (niem. Kriminalpolizei – policja kryminalna), służby bezpieczeństwa SS i SD, byłych współpracowników niemieckich władz, działaczy partyjnych NSDAP oraz wykrywaniem i rejestrowaniem folksdojczów z b. Generalnego Gubernatorstwa. Druga sekcja trudniła się rozpracowaniem podziemia niemieckiego – Wehrwulfu na terenie powiatu, ścisłą obserwacją i kontrolą obcokrajowców, powracających żołnierzy II Korpusu – „andersowców”, przedwojennych oficerów wywiadu II Wydziału, tzw. dwójkarczy, oraz byłych uczestników powstań śląskich⁵⁵.

- Referat II zajmował się ewidencją operacyjną, szyframi, fotografią, specjalną pocztą, stan – jeden referent: Gustaw Sasak⁵⁶.
- Referat III – Walka z Bandytyzmem (antypartyzancki) podzielony był na trzy sekcje. Głównym zadaniem WB było rozpracowanie i niszczenie podziemia pohitlerowskiego oraz podziemia niepodległościowego (struktur WiN, NSZ, a także innych organizacji poakowskich przybyłych z Kresów Wschodnich), nazywanych w raportach dekadowych bandami terrorystyczno-rabunkowymi. Działalność funkcjonariuszy WB nie odbiegała od standardów w innych tego typu placówkach. Na masową skalę prowadzili operacje pacyfikacyjno-represyjne w powiecie z użyciem grup operacyjnych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Stan personalny opolskiego WB przedstawiał się następująco: kierownik chor. Józef Ślusarski⁵⁷ (od kwietnia 1946 do 31 czerwca 1948 r.) oraz sześciu referentów:

⁵⁵ AIPN Wr, 07/192, Raporty dekadowe Referatu I PUBP w Opolu z lat 1945–1947.

⁵⁶ W sprawozdaniach i raportach dekadowych PUBP w Opolu brak informacji o strukturze Referatu II (AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 31).

⁵⁷ Józef Ślusarski, ur. 10 V 1922 r. w Woli Czarnyskiej, pow. Włoszczowa, s. Ludwika (gajowego) i Józefy z d. Lora, wykształcenie średnie zawodowe, piekarz. Przynależność polityczna: od marca 1945 r. w PPR w Radomsku, od 1948 r. w PZPR. W latach 1940–1941 pracował w piekarni w Piotrkowie Trybunalskim. W końcu października 1941 r. wywieziony na przymusowe roboty (kamieniołomy „Kadzielnia” w Kielcach). W połowie września 1943 r. wstąpił do GL w obwodzie Radomsko. 28 V 1944 r. wcielony do plutonu sierż./por. Jerzego Stelaka „Kruka” w batalionie im. gen. J. Bema Okręgu Częstochowskiego Armii Ludowej. Do 16 I 1945 r. był wywiadowcą dowódcy sierż. Władysława Jaworskiego „Smoka”, używał pseudonimu „Wrzos”. W kwietniu 1945 r. powołany do służby w KBW (Stoki) w Łodzi. Ukończył szkołę oficerską KBW w Andrzejowie k. Łodzi. Od 20 IX do 21 XII 1945 r. był słuchaczem Centralnej Szkoły Ministerstwa BP w Łodzi. Skierowany na podstawie rozkazu nr 3 z 4 I 1946 r. do dyspozycji WUBP w Katowicach. Przeniesiony na stanowisko referenta do Sekcji WB PUBP w Opolu 10 I 1946 r. W kwietniu trafił do Referatu III PUBP w Opolu, był st. referentem, a od połowy kwietnia do 31 VI 1948 r. kierownikiem Referatu III Walki z Bandytyzmem. Brał udział we wszystkich akcjach zbrojnych przeciwko podziemiu niepodległościowemu i pohitlerowskiemu w pow. opolskim. Od 1 VII 1948 r. w Sekcji II Referatu C Wydziału III WUBP w Katowicach, 1 IX 1950 r. przydzielony do dyspozycji szefa WUBP w Opolu, od 1 XI 1950 r. w Wydziale III, od 15 IV 1953 r. kierownik tamtejszej Sekcji B. Od 15 VII 1954 r. kierownik Sekcji AD Wydziału III,

Sekcja I – Zygmunt Mikusek⁵⁸, Józef Kośniewski⁵⁹ oraz Tadeusz Lisowski⁶⁰, Sekcja II – od 8 kwietnia 1946 r. kierownik Józef Michalski⁶¹, zastępca kierownika st. sierż. Bolesław Styczeń, mł. referent Zdzisław Piskorek, przeniesiony w październiku 1946 r. z Referatu IV, Sekcja III: Lucjan Popczyk i Roman Nietrzeba (był w komisji amnestyjnej w kwietniu 1947 r.). Ponadto w referacie WB znajdowali się funkcjonariusze z byłej Sekcji II i VIII, m.in. Stefan Kowalczyk oraz Tadeusz Pawliński⁶².

- Referat IV zajmował się rozpracowaniem i inwigilacją środowiska antykomunistycznego w przemyśle i rolnictwie. Zwalczano głównie wrogie nastroje polityczne i sabotaż w zakładach państwowych. Kontrolą operacyjną objęto wszystkie ważniejsze zakłady i obiekty przemysłowe w powiecie i mieście, m.in. pocztę, kolejnictwo, cementownię w Groszowicach, hutę „Małapanew”, wodociągi miejskie, gazownię miejską, elektrownię, Państwowe Przedsiębiorstwo Traktorowe, papiernię w Krapkowicach, hutę szkła „Janina” w Murowie, Państwowe Przedsiębiorstwo Samochodowe, Samopomoc Chłopską, Spółdzielnię Spożywców „Opole”, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Państwowy Bank Rolny, Komunalną Kasę Oszczędności Miasta Opole. Kierownicy: do czerwca 1946 r. – Jerzy Kocot, Jan Kempin⁶³, stan: sześciu referentów.

---

od 1 IV 1955 r. zastępca kierownika ds. SB w Koźlu. Od 11 I 1957 r. st. oficer operacyjny Wydziału II WUBP w Opolu, m.in. odpowiedzialny za Referat ds. Żeglugi Śródlądowej na Odrze, PKS, trasy zagraniczne, handel dewizami oraz inwigilację podróżnych z krajów zachodnich. 4–8 IV 1960 r. odbył kurs „po linii” Wydziału IX Departamentu II MSW, od 31 VII 1967 r. był inspektorem Wydziału II, a następnie kierownikiem GO Wydziału II, od 2 I 1975 r. kierownik sekcji Wydziału II KW MO w Opolu. Od 26 X 1945 r. chor., 19 I 1947 r. ppor., 16 VII 1948 por., 17 VII 1957 r. kpt. MO, 23 IX 1976 r. mjr. 31 X 1976 r. przeszedł na emeryturę. Był członkiem ZBoWiD i prezesem OSP w Opolu. Zmarł 3 X 1987 r. Pochowany na cmentarzu komunalnym Półwsi w Opolu (AIPN Wr, 0251/20, Akta personalne Józefa Ślusarskiego; AIPN Wr, 00147/802, Wspomnienia kpt. Józefa Ślusarskiego z SB KW MO w Opolu; AIPN Ka, 0175/2, Rozkazy personalne WUBP w Katowicach z 3 I – 9 VII 1946 r., Rozkaz personalny nr 16 z 3 II 1946 r., k. 49; AP w Opolu, 45/2579/0/3776, KW PZPR w Opolu, Relacja Józefa Ślusarskiego o działalności politycznej w Kieleckiem i na Śląsku Opolskim w latach 1944–1948; R. Nazarewicz, *Ziemia Radomszczańska w walce 1939–1945*, Warszawa 1973, s. 83, 95).

⁵⁸ Zygmunt Mikusek, b. członek BCh o ps. „Tomasz”, od kwietnia 1945 r. w organach UB, 30 VIII 1945 r. przydzielony do PUBP w Opolu. Był mł. referentem Sekcji WB i Referatu V. 15 VI 1947 r. zwolniony ze służby.

⁵⁹ Józef Kośniewski, s. Władysława, ur. 25 XI 1917 r., członek PPR, funkcjonariusz śledczy PUBP w Opolu, sekretarz POP PZPR. Zwolniony z UB w 1956 r.

⁶⁰ Tadeusz Lisowski, zam. w Opatowie, b. członek AL, od lipca 1945 r. w UB, w Sekcji I Referatu III PUBP w Opolu. Uczestnik walk przeciwko podziemiemu niepodległościowemu. Zwolniony na własną prośbę 30 VIII 1947 r.

⁶¹ 16 V 1946 r. Józef Michalski został aresztowany za łapówki oraz handel bronią i przekazany do WUBP w Katowicach Sekcji ds. Funkcjonariuszy (AIPN Wr, 07/194, Raporty dekadowe Referatu III PUBP w Opolu z lat 1946–1954, Raport dekadowy Ld. 21/46 z 18 V 1946 r., k. 78).

⁶² Tadeusz Pawliński, s. Tomasza, b. członek AL, od maja 1945 r. w UB, początkowo w ochronie gmachu jako wartownik, przydzielony do Sekcji VIII. Zwolniony z UB na własną prośbę 30 VIII 1946 r. (AIPN Wr, 07/201, Raporty dekadowe Sekcji WB z lat 1945–1949; AIPN Wr, 07/194, Raporty dekadowe Referatu III PUBP w Opolu z lat 1946–1954).

⁶³ Jan Kempin, s. Władysława, ur. 18 XII 1923 r. w Kobielach Wielkich. Przyjęty do PUBP w Opolu w charakterze referenta 3 VII 1945 r. (AIPN Wr, 07/195, Sprawozdania dekadowe i roczne Referatu

- Referat V obejmował sprawy „po linii rozpracowania działalności partii politycznych”, m.in. opolskich struktur PSL, prezesa Ernesta Zmarzęłego, organizacji młodzieżowych, środowiska inteligencji, duchowieństwa, inwigilacji władz samorządowych (rozpracowanie pod kryptonimem „Anty-Polak”), zagadnienia dotyczące „stanu polityczno-moralnego ludności”. Kierownicy: od lutego 1946 r. – Marian Grad, od sierpnia 1946 r. – Lucjan Hadziński, od lipca 1947 r. – Tadeusz Gogulski. Referat podzielony był na pięć sekcji (w raportach ujmowane jako podreferaty). Stan personalny 6 listopada 1946 r. wynosił pięciu referentów: Sekcja I – Bolesław Warszawski, Sekcja II – Mieczysław Skiba⁶⁴, Sekcja III – Adam Sobociński, Sekcja IV – wakat, Sekcja V – Tadeusz Gogulski. W referacie tym pracowali również: Mieczysław Szkop, Bronisław Świerkosz oraz Stanisław Górka⁶⁵.
- Referat personalny zajmował się m.in. sprawami osobowymi funkcjonariuszy, ich rekrutacją i szkoleniami. Sekcja Powiatowa nadzorowała i koordynowała działalność placówek gminnych. We wszystkich placówkach utworzonych w powiecie opolskim jej zadania sprowadzały się do zwalczania, a właściwie niszczenia, wszelkiej opozycji, oporu, a nawet przekonań w każdym przejawie życia społecznego. Kierownikiem był Tadeusz Michalak, zastępcą – Mieczysław Skiba. Skład: st. referent, szesnastu referentów oraz mł. referent⁶⁶;
- Referat Śledczy (Sekcja Śledcza) prowadził postępowania przygotowawcze wobec aresztowanych przez inne referaty. Kierownikiem był chor. Marian Płachetka. Referat liczył pięciu ludzi⁶⁷, m.in. chor. Marian Saturnus, chor. Józef Burakowski, kpr. Lucjan Buła i Henryk Trybulski⁶⁸. Podczas śledztw zwykle stosowano środki przymusu fizycznego. Celem było „udowodnienie winy” i uzyskanie podpisu „winowajcy”. Warunki pobytu i traktowanie aresztowanych oznaczały strącenie

---

IV PUBP w Opolu z lat 1946–1947, 1950–1951; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 41–42; AIPN Ka, 0175/1, Rozkazy personalne WUBP w Katowicach z 7 III – 28 XII 1945 r., Rozkaz personalny nr 77 z 12 XI 1945 r., k. 260).

⁶⁴ Mieczysław Skiba, oficer II Armii Wojska Polskiego, od lipca 1945 r. w UB. Był zastępcą szefa grupy powiatowej, referentem Referatu V, naczelnikiem więzienia w Opolu.

⁶⁵ AIPN Wr, 07/196, Raporty dekadowe Referatu V PUBP w Opolu z lat 1946–1954.

⁶⁶ AIPN Wr, 07/202, Raporty dekadowe Sekcji Powiatowej PUBP w Opolu z lat 1946–1947, k. 7.

⁶⁷ O funkcjonowaniu takiej sekcji, do której przekazywano aresztowanych, wzmiankowano głównie w Referacie III (AIPN Wr, 07/194, Raporty dekadowe Referatu III PUBP w Opolu z lat 1946–1954, Raport dekadowy z 27 VII 1946 r., k. 20; Raport Tadeusza Jaworskiego lp. 25 za 8–18 III 1946 r., k. 73–74).

⁶⁸ Henryk Trybulski, s. Władysława, ur. 5 XI 1924 we Francji, górnik. Członek Czerwonego Harcerstwa i Młodzieżowej Partii Komunistycznej Polski przy Partii Komunistycznej Francji. Żołnierz francuskiego podziemia, używał pseudonimu „Maks”. We wrześniu 1945 r. wrócił do Polski. 5 X 1945 r. przyjęty do WUBP w Katowicach, po kursie 15 XI 1945 r. przydzielony do PUBP w Niemodlinie. Od 1 IV 1946 r. w PUBP w Opolu jako mł. referent Sekcji Walki z Bandytyzmem. 4 VIII 1947 r. mianowany mł. oficerem śledczym. Od 1 XI 1947 r. przeniesiony do PUBP w Rybniku. Brał udział w likwidacji podziemia niepodległościowego. 30 VI 1955 r. zwolniony ze służby (AIPN Ka, Akta personalne Henryka Trybulskiego; D. Węgrzyn, *Struktury bezprawia. Kadry UB w powiecie rybnickim (1945–1947)*, Katowice – Czerwionka-Leszczyny 2008, s. 254–255).

na dno ludzkiego bytowania. Codziennością osadzonych stawały się poniżenie, brud, zimno, głodowe racje żywnościowe, brak środków czystości oraz maltretowanie. Ludzie ci, jeśli przeżyli, byli fizycznie i psychicznie wyczerpani, często schorowani. Wielu z nich, okaleczonych w sposób trwały, zostało inwalidami na całe życie⁶⁹. Byli i tacy, którzy po wyjściu z więzienia przedwcześnie umierali⁷⁰;

- Oddziałowa Ekspozytura Kolei przy PUBP, stan – pięć osób, kierownik placówki – Józef Czerkowski;
- komendant gmachu – Jan Gołębiowski wraz z ochroną (kilkunastu wartowników);
- oficer broni;
- kierowcy, woźnica, kucharki, sprzątaczk;
- kierownik Sekcji Gospodarczej – st. sierż. Jan Sowa;
- placówki terenowe przy posterunkach MO – dwanaście referentów gminnych.

W raportach dekadowych poszczególnych referatów opolskiego PUBP nie ma informacji o doradcy sowieckim przydzielonym do tej jednostki.

Każdy referat PUBP składał obszerne okresowe sprawozdania ze swojej działalności do odpowiedniego wydziału WUBP w Katowicach. Ponadto dwa razy w tygodniu organizowano narady operacyjno-szkoleniowe dla jednostki powiatowej, co miało podwyższyć morale i skuteczność działań operacyjno-śledczych oraz uformować

---

⁶⁹ Oświadczenie kpt. Mariana Niżankowskiego z 7 II 1968 r. w sprawie metod śledczych UB stosowanych w śledztwie, s. 1–3 (w zbiorach autora – fragment w aneksie).

⁷⁰ Kazimierz Lasota „Wicher”, s. Józefa i Rozalii z d. Bałandowicz, ur. 7 I 1931 r. w Kamieniu Koszyrskim (Wołyń). Pochodzenie robotnicze, kawaler. W lipcu 1945 r. jako ekspatriant zamieszkał w Opolu. Absolwent Państwowego Liceum Pedagogicznego przy ul. Luboszyckiej 7. Od października 1947 do marca 1948 r. był organizatorem i dowódcą organizacji antykomunistycznej pn. Młodzieżowy Ruch Oporu, która objęła zasięgiem konspiracyjne podokręgi Opole, Prudnik, Strzelin i Przyrów. Organizacja liczyła ponad 20 członków. W wyniku rozpracowania agenturalnego prowadzonego przez chor. Józefa Ślusarskiego – kierownika Referatu III PUBP w Opolu oraz Ryszarda Cierpiąła – z Wydziału III WUBP w Katowicach MRO został zlikwidowany. 10 III 1948 r. aresztowano Kazimierza Lasotę. Przesłuchiwany przez śledczych: chor. Mariana Satemusa, chor. Józefa Burakowskiego, kpr. Lucjana Bułę, kpr. Franciszka Gawlasa, ppor. Amelię Świątek oraz st. oficera śledczego Jana Szumlewicza z WUBP w Katowicach. Oskarżony z art. 86 par. 1 i 2 KKWP, art. 23 par. 1 i art. 4 par. 1 dekretu z 13 VI 1946 r. 23 IX 1948 r. skazany przez WSR w Katowicach na sejsji wyjazdowej w Opolu pod przewodnictwem kpt. Atanazego Zduna, z udziałem prokuratora kpt. Ottona Szmida, na 10 lat więzienia. Sądzony wraz z Julianem Kasztelanem i Marianem Tabaką. 10 XII 1948 r. NSW w Warszawie obniżył wyrok o połowę. Od 14 X 1949 r. więziony we Wronkach. Zwolniony na podstawie amnestii zgodnie z postanowieniem WSR w Katowicach 28 IV 1953 r. „Po wyjściu z więzienia na skutek odniesionych obrażeń w czasie przesłuchań, jak i też ciężkich warunków więziennych i nabytej w więzieniu choroby gruźlicy kręgosłupa 3 maja 1957 r. zmarł”. Pochowany na cmentarzu komunalnym Półwsi w Opolu (AIPN Wr, 121/547, Akta procesu cywilnego; Związek Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego Oddział Terenowy w Opolu, Wniosek o odszkodowanie za poniesioną stratę i doznaną krzywdę, k. 2; M. Żarczyński, *Refleksje po latach*, Opole 2010, mps w zbiorach autora; K. Jasiak, *Młodzieżowa konspiracja na Śląsku Opolskim w latach 1945–1956. Zarys problemu*, referat wygłoszony na konferencji naukowej „Młodzieżowa konspiracja i opozycja na Śląsku po 1945 r.” 1 XII 2010 r. w Opolu).

politycznie podległych pracowników. Na specjalne kursy do WUBP w Katowicach wysyłano funkcjonariuszy na podstawie rozkazu personalnego.

Na przełomie lat 1946 i 1947 dokonano przesunięć personalnych w kierownictwie oraz zmian w poszczególnych referatach i gminnych placówkach podległych PUBP. Ze względu na rozległość terenu rozmieszczono dwunastu referentów UB, włączając ich do obsady posterunków MO na obszarze 21 gmin powiatu opolskiego. Taka struktura urzędu pozwoliła na skuteczne prowadzenie działań represyjnych.

17 maja 1946 r. kierownik PUBP w Opolu por. Tadeusz Jaworski został zwolniony ze służby na własną prośbę⁷¹. Podczas jego nieobecności raporty dekadowe podpisywali jako p.o. zastępca por. Henryk Gursz (5 lutego 1946 – 5 marca 1947) oraz Bolesław Rewers (18 marca – 27 kwietnia 1946)⁷². Po czystkach⁷³ w PUBP na stano-

⁷¹ Decyzję tę podjął w wyniku pogarszającego się stanu zdrowia (po odniesionych ranach w przypadkowej potyczce z żołnierzem AK 8 IV 1946 r. w rodzinnej wsi Zielonce Starej, w której zginął jego ojciec). Rozkazem nr 168 z 31 V 1946 r. przeniesiony do rezerwy. W 1946 r. podany do odznaczenia Krzyżem Walecznych i Krzyżem Partyzanckim przez dowódcę. Władysław Gołąbek „Boryna” tak scharakteryzował jego postać: „Jako żołnierz przedstawiał dużą wartość, przede wszystkim był bardzo odważny, zdecydowany, karny, punktualny, opanowany. W walkach zachowywał przytomność i szybką orientację”. Od 1948 r. pełnił funkcję przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej w Opolu, był radnym Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach. Następnie pracował w Wydziale Organizacyjnym WRN w Opolu. Pełnił funkcję sekretarza Powiatowego Zarządu Stronnictwa Ludowego „Wola Ludu” w Opolu oraz kierownika Wydziału Kadr w Wojewódzkim Komitecie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Od 1956 r. pobierał rentę inwalidzką. Od 1950 r. był współorganizatorem Zarządu Okręgu ZBoWiD w Opolu, przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji Weryfikacyjnej ZBoWiD, prezesem Zarządu Wojewódzkiego Związku Inwalidów Wojennych PRL. Zmarł w latach osiemdziesiątych (AIPN Wr, 0126/1508, Akta personalne Tadeusza Jaworskiego, Charakterystyka, k. 32–34; Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, Materiały i dokumenty, BCH III/14, Wniosek odznaczeniowy – Tadeusz Jaworski „Wańka”, 26 III 1946 r., k. 187; Oprac. ze zbiorów M. Sołtysiaka).

⁷² Bolesław Rewers, ur. 22 VIII 1915 r. w Koninie, s. Stanisława i Joanny z d. Zimnowoda, pochodzenie chłopskie, wykształcenie średnie. W 1931 r. ukończył Szkołę Podoficerską w Koninie w stopniu kaprala. Przydzielony do 3. pp Legionów. Od 1 do 29 IX 1939 r. jako dowódca plutonu walczył z Niemcami na głównej linii oporu armii „Łódź”. Po klęsce pod Modlinem dostał się do niewoli. 17 X 1939 r. zbiegł z obozu w Mławie. Ukrywał się w Jarosławiu. W okresie okupacji niemieckiej robotnik w firmie „Hamburg”. 1 IX 1944 r. wstąpił do PPR. Od 18 XI 1944 do 27 IV 1946 r. był funkcjonariuszem UB, dowódcą plutonu ochrony PUBP w Jarosławiu, od 21 I 1945 r. zwiadowca GO, od 28 I 1945 r. kierownik MUBP w Mysłowicach, od 14 XII 1945 r. MUBP w Bytomiu oraz od 18 III 1946 r. PUBP w Opolu. 27 IV 1946 r. zwolniony dyscyplinarnie. W latach 1957–1958 pozostawał w zainteresowaniu SB w Sosnowcu jako podejrzany o to, „że w okresie października 1956 r. dążył do zlikwidowania organizacji partyjnej w swoim zakładzie pracy” (AIPN Ka, 0205/24, Akta personalne Bolesława Rewersa; *Kadra bezpieki...*, s. 429).

⁷³ Czystki w UB rozpoczęto już pod koniec 1945 r. Zwolnienia dotknęły głównie funkcjonariuszy za niesubordynację, bezideowość, brak fachowości, zdradę tajemnicy służbowej oraz szerczą się alkoholizm na służbie. W latach 1945–1947 niewiele funkcjonariuszy odpowiadało przed sądami wojskowymi, często karą było zwolnienie dyscyplinarne, jak w przypadku p.o. kierownika PUBP Bolesława Rewersa, którego zwolniono wskutek niedopełnienia służbowych obowiązków, m.in. „nie poczynił odpowiednich przygotowań dla zabezpieczenia operacyjnego wizyty prezesa PSL Stanisława Mikołajczyka w Opolu 8 IV 1946 r., ponadto będąc w stanie nietrzeźwym, groził śmiercią funkcjonariuszom UB z Olesna, rozbił również samochód służbowy” (AIPN Ka, 0205/24, Akta personalne Bolesława Rewersa; *Kadra bezpieki...*, s. 429; AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, Sprawozdanie z 30 X

wisko p.o. szefa urzędu mianowano por. Mariana Beblota, który funkcję tę pełnił od 1 maja 1946 do 14 lipca 1946 r.⁷⁴ Kolejnymi szefami PUBP byli por. Kazimierz Napora⁷⁵ (15 lipca 1946 – 13 listopada 1947), st. sierż./ppor. Józef Pycia⁷⁶ (marzec – czerwiec 1947, p.o.), chor. Tadeusz Radoszewski⁷⁷ (1 lutego – 30 września 1947, zastępca), p.o. szef do 30 czerwca 1948 r., por. Józef Herod⁷⁸ (1 września 1949 – 15 stycznia 1951,

---

1947 r. k. 30–31; AIPN Wr, 07/190, Raporty i sprawozdania PUBP w Opolu z lat 1945–1946, Sprawozdanie z września 1945 r., k. 4).

⁷⁴ Marian Beblot, s. Władysława, w UB na stanowisku st. referenta (AIPN Ka, 334/14, Rozkazy personalne MBP z 1946 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 158 z 26 V 1946 r., k. 52).

⁷⁵ Kazimierz Napora, ur. 4 IX 1916 r. w Zawierciu, pow. Będzin, s. Piotra (górnika) i Marii, pochodzenie robotnicze, wykształcenie podstawowe, od 1936 r. w KPP, od 12 III 1945 r. w PPR. Więzień Berezki Kartuskiej. Żołnierz 11. pp w Tarnowskich Górach, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., ranny podczas odwrotu. Od października 1939 r. ukrywał się we Lwowie, przez rok pracował w kopalni węgla w Donbasie (Ukraina). Był malarzem dekoratorem, kilkakrotnie zmieniał pracę, m.in. w Dniepropietrowsku. Po zajęciu Ukrainy przez Niemców pracował w kolchozie na północnym Kaukazie jako sekretarz. Aresztowany przez Niemców i wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec, gdzie przebywał do marca 1945 r. 10 marca przybył do Zawiercia. Od 15 III 1945 funkcjonariusz UB, śledczy, podporucznik, do 31 VII 1945 r. zastępca kierownika PUBP w Zawierciu, od 15 VII 1946 r. w Opolu jako st. referent śledczy, rozkazem personalnym nr 93 z 13 XII 1946 r. wyznaczony na p.o. szefa PUBP w Opolu, brał udział w likwidacji organizacji pn. Niemiecki Bojowiec Wolności Wiktora Mainka „Rudiego”, „Reinholda”, działającej w 1946 r. w pow. Strzelce Opolskie i Opole. 13 XI 1947 r. zwolniony ze służby i przeniesiony do Wojskowej Służby Sprawiedliwości WP (AIPN Wr, 0126/1540, Akta personalne Kazimierza Napory; Archiwum Wojsk Lądowych w Toruniu, 103/55, Akta personalne Kazimierza Napory; *Kadra bezpieki...*, s. 357; AIPN Ka, 334/15, Rozkazy personalne MBP z 1947 r., t. 1, Rozkaz z 20 III 1947 r., k. 21, 106; AIPN Wr, 09/1276, Niemiecki Bojowiec Wolności Wiktora Mainka ps. „Rudi”, „Reinhold”, oprac. MO).

⁷⁶ AIPN Ka, 0175/3, t. 2, Rozkazy personalne WUBP w Katowicach z 8 VIII – 23 XII 1947 r., Rozkaz personalny nr 109 z 17 X 1947 r., k. 80; *Kadra bezpieki...*, s. 417; AIPN Ka, 334/18, Rozkazy personalne MBP z 1950 r., t. 1, Rozkaz z 27 VIII 1950 r., k. 138.

⁷⁷ Tadeusz Radoszewski, ur. 31 X 1905 r. w Sosnowcu, s. Waclawa, pochodzenie robotnicze, wykształcenie niepełne średnie, pracownik umysłowy. Od 1 IV 1946 do 29 II 1964 r., tj. przeniesienia na rentę, funkcjonariusz UB-SB, dyrektor ds. socjalnych MSW w stopniu podpułkownika. Zastępca szefa PUBP w Pszczynie, od 15 VII 1946 r. zastępca szefa, p.o. szef PUBP w Nysie, od 1 II 1947 r. p.o. szef PUBP w Opolu, od 1 X 1947 r. szef tej jednostki. 1 VII 1948 r. przekazany do dyspozycji MBP, od 2 VIII 1948 r. zastępca szefa WUBP w Gdańsku, od 1 V 1952 r. zastępca szefa WUBP we Wrocławiu, od 12 IV 1954 r. zastępca dyrektora Biura Socjalnego MBP, zastępca dyrektora Departamentu Spraw Socjalnych, p.o. dyrektor Zarządu Spraw Socjalnych MSW, od 1 II 1958 r. szef Wydziału Socjalnego Centralnego Zarządu Służby Zdrowia MSW, od 1964 r. naczelnik Wydziału Socjalnego MSW. Przeniesiony na rentę (AIPN, 0194/1884, Akta personalne Tadeusza Radoszewskiego; AIPN Ka, 334/15, Rozkazy personalne MBP z 1947 r., t. 1, Rozkaz z 29 IV 1947 r., k. 37; AIPN Ka, 334/14, Rozkazy personalne MBP z 1946 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 478 z 5 XII 1956 r., k. 114; AIPN Ka, 334/16, Rozkazy personalne MBP z 1948 r., t. 1, Rozkaz personalny nr 290 z 20 VI 1948 r., k. 71; *Kadra bezpieki...*, s. 419–420).

⁷⁸ Józef Herod, ur. 29 IX 1925 r. w Brzezince, pow. Biała Krakowska, s. Franciszka, pochodzenie robotnicze, wykształcenie średnie, maszynista. Od 1945 r. w PPR w Kluczborku, od 1948 r. w PZPR. Od 10 IX 1945 do 30 VI 1971 r., tj. przejścia na emeryturę, funkcjonariusz UB-SB, MO, podpułkownik. Był referentem gminnym PUBP w Kluczborku, od 1 VII 1947 r. referentem V Referatu w PUBP w Tarnowskich Górach, od 1 VII 1948 r. st. referentem w MUBP w Zabrzcu, od 1 III 1949 r. zastępca szefa tej placówki. Od 1 IX 1949 r. p.o. szef, a potem szef PUBP w Opolu (15 I 1950 – 15 I 1951). 16 X 1951 r. ukończył kurs aktywu kierowniczego MBP, od 1 XI 1951 r. naczelnik Wydziału V WUBP w Opolu, od 15 VII 1954 r. p.o. naczelnik Wydziału III WUBP w Opolu, od 1 IV 1955 r. naczelnik

p.o. szef). Zastępcami szefa PUBP byli kolejno: por. Henryk Gursz⁷⁹, ppor. Lucjan Bereda⁸⁰ oraz chor. Tomasz Cybulski (1 lutego 1947 – 1950)⁸¹.

Logistyka PUBP w Opolu

Początkowo na siedzibę PUBP przeznaczono budynek przy ul. Słowackiego nr 9, a potem przy ul. Krakowskiej nr 53. W 1948 r. agendę przeniesiono do gmachu przy ul. Mickiewicza nr 2–4, a po 1949 r. – do obiektu byłej Dyrekcji Kolei Rzeszy przy ul. Powolnego nr 1⁸².

W kwietniu 1945 r., tuż po przejęciu obiektu, polska jednostka bezpieczeństwa publicznego jak większość placówek w powiecie borykała się licznymi przeciwnościami. „Warunki pracy były bardzo ciężkie, doskwierał brak żywności, podstawowym przydziałem dla funkcjonariuszy była kasza, chleb, czarna kawa, okresowo brakowa-

---

Wydziału III WUdsBP w Opolu, od 1 IV 1956 r. zastępca naczelnika Wydziału III MSW, od 1 IX 1959 r. naczelnik Wydziału III KW MO w Szczecinie, od 25 V 1965 naczelnik Wydziału II KW MO w Szczecinie, 1 IV 1967 r. naczelnik Wydziału II KW MO Szczecin, 1 VI 1968 naczelnik Wydziału III KW MO w Szczecinie. W 1971 r. przeniesiony na emeryturę. Stopnie wojskowe: 12 VIII 1946 r. plut., 28 I 1948 r. sierż., 1 I 1949 r. chorąży, 1 I 1950 r. ppor., 22 VII 1952 r. kpt. (AIPN Po, 0065/980, Akta personalne Józefa Heroda; *Kadra bezpieki...*, s. 229; AIPN Ka, 334/18, Rozkazy personalne MBP z 1950 r., t. 1, Rozkaz z 27 VIII 1950 r., k. 138; AIPN Ka, 334/17, Rozkazy personalne MBP z 1949 r., t. 1, Rozkaz nr 186 z 16 III 1949 r., k. 12; AIPN Wr, 4550/08, Karta ewidencyjna funkcjonariusza BP Józefa Heroda, k. 1–6; AIPN Wr, 09/671, *Historia organów SB w woj. opolskim*, k. 2).

⁷⁹ Henryk Gursz (Jan Kubicki, Augustyn Bołasz, Franciszek Górski), ur. 11 IV 1914 r. w Świętochłowicach, pow. Katowice, s. Brunona, pochodzenie robotnicze, wykształcenie niepełne średnie, krawiec. Przynależność partyjna: od 1935 r. w KPP, od 1945 r. w PPR. W latach 1936–1937 służył w 17. pp w Rzeszowie. Za działalność komunistyczną w 1939 r. skazany na 18 miesięcy więzienia. 22 XI 1940 r. zwolniony z aresztu. 10 III 1945 r. przyjęty do służby jako st. referent Sekcji IV MUBP w Szopienicach, zatwierdzony rozkazem nr 43 z 23 VIII 1945 r. Od 12 X 1945 r. uczestnik kursu MBP w Łodzi. Od 5 II 1946 r. p.o. zastępca szefa PUBP w Opolu. Zwolniony ze służby 5 III 1947 r. (AIPN Ka, 0173/178, Akta personalne Henryka Gursza; AIPN Ka, 334/15, Rozkazy personalne MBP z 1947 r., t. 1, Rozkaz z 21 III 1947 r., k. 22; *Kadra bezpieki...*, s. 225–226).

⁸⁰ Lucjan Bereda, ur. 13 VIII 1921 r. w Warszawie, s. Tomasz, pochodzenie robotnicze, wykształcenie średnie, tokarz. Od 31 I 1945 do 31 I 1951 r. funkcjonariusz UB, referent Sekcji VI PUBP w Zawierciu, w marcu kierownik tej sekcji, od 5 VII 1945 r. kierownik Sekcji Powiatowej, od 3 VIII 1945 r. zastępca kierownika MUBP w Dąbrowie Górniczej, od 1 II 1946 r. p.o. kierownik Sekcji Powiatowej UB w Gliwicach. Od 1 II 1947 r. zastępca szefa PUBP w Opolu, od 1 IX 1949 r. szef PUBP w Katowicach. Zwolniony dyscyplinarnie i skazany 26 V 1951 r. wyrokiem WSR w Stalino-grodzie (Katowicach) na 2 lata więzienia za niedopełnianie służbowych obowiązków, nadużywanie władzy i pijaństwo na służbie. NSW zmniejszył karę na 18 miesięcy więzienia (AIPN Ka, 0213/345, Akta personalne Lucjana Beredy; AIPN Ka, 334/15, Rozkazy personalne MBP z 1947 r., t. 1, Rozkaz z 3 III 1947, k. 14; AIPN, 0952/13, Akta dyscyplinarne funkcjonariusza organów bezpieczeństwa, t. 13; *Kadra bezpieki...*, s. 126).

⁸¹ AIPN Ka, 334/18, Rozkazy personalne MBP z 1950 r., t. 1, Rozkaz z 27 VIII 1950 r., k. 138.

⁸² W 1997 r. w wyniku śledztwa b. OKŚZpNP w Opolu pojawił się ślad kolejnego miejsca, gdzie funkcjonował PUBP w Opolu w latach 1945–1948 – przy ul. Krakowskiej 53.

ło nawet chleba⁸³ – pisano w raportach dekadowych. W jednostce panował szkorbut. W wyniku ekstremalnych warunków bytowych dwóch funkcjonariuszy zmarło.

Problemy kwatermistrzowskie pomagał rozwiązywać garnizon sowiecki stacjonujący w mieście. Uzbrojenie plutonu wartowniczego i pracowników było wystarczające, brakowało jedynie amunicji do automatów PPSz-a i MPi. Braki uzupełniano podczas akcji przeciwko podziemiu zbrojnemu i w wyniku wymiany z Sowiecami za alkohol. Umundurowanie pracowników urzędu było w opłakanym stanie. Tylko dziesięciu funkcjonariuszy posiadało kompletne mundury, reszta kadry miała stare odzienie jeszcze z partyzantki. Tekstylia otrzymywano z Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Opolu.

Najdotkliwszy dla pracowników i ich rodzin był niedostatek żywności. Zniechęcało to funkcjonariuszy do pracy, skłaniało do nieposłuszeństwa wobec przełożonych i sprzyjało demoralizacji. Pierwsze płace zaliczkowe funkcjonariusze otrzymali dopiero w październiku 1945 r. Trudne warunki służby, brak mieszkań służbowych oraz możliwości przywłaszczania mienia niemieckiego doprowadzały do eskalacji przestępstw wśród kadry.

Zastępca kierownika Zdzisław Urbański raportował do WUBP w Katowicach – „od początku istnienia urzędu otrzymaliśmy 1400 szt. papierosów [...] w ogóle jest niemożliwością zaspokojenie potrzeb pracowników, którzy mówią, że pensja nie wystarcza im na palenie. Stan umundurowania jest najdotkliwszą bolączką naszego urzędu, gdyż przydział umundurowania z Katowic jest niewystarczający, a innych źródeł nie posiadamy. Pod względem broni ratujemy sytuację w granicach możliwości. Większość pracowników posiada broń skonfiskowaną, najczęściej odczuwa się braki amunicji, co może przynieść złe następstwa w razie niepożądanego wypadku. Uzbrojenie plutonu wartowniczego jest w stanie możliwym. Najczęściej odczuwa się brak odzieży i obuwia dla pracowników i ich rodzin oraz wielki brak żywności. Stan więziennictwa jest na razie wystarczający. Jestem zmuszony stworzyć przejściowy obóz dla powracających jeńców niemieckich, którzy zostają zwolnieni przez wojskowe władze sowieckie, więziennictwo odczuwa wielki brak żywności, co ujemnie wpływa na formalne wykonywanie pracy wszystkich organów bezpieczeństwa w terenie powiatu⁸⁴.

Środków lokomocji niemal nie było, poruszano się więc pieszo, dopiero wiosną 1946 r. bezpieczeniacy otrzymali do dyspozycji dwa samochody (osobowy i ciężarowy), co zwiększyło operatywność sił PUBP w terenie. W 1947 r. zaopatrzenie PUBP w Opolu oceniono w sprawozdaniu jako zadowalające.

---

⁸³ AIPN Wr, 09/671, *Historia...*, k. 3.

⁸⁴ AIPN Wr, 07/190, Raport lp. 4 z 18 X 1945 r., k. 4; AIPN Wr, 07/248, Raport lp. 9 z 8 X 1945 r., k. 13.

Współpraca UB z władzami administracyjnymi Opola i Milicją Obywatelską

Funkcjonariusze PUBP w Opolu wielokrotnie skarżyli się do szefa WUBP w Katowicach na brak współpracy z miejscową administracją i nieangażowanie się urzędników w sprawy aktualne – istotne dla UB. W jednym z raportów dekadowych z sierpnia 1945 r. odnotowano m.in. „Administracja Opola jest większości osadzona miejscowym elementem. Stosunek do tych władz niezbyt dobry. O wszystkich posiedzeniach, które odbywały się w urzędzie Starostwa Powiatowego, UB nie powiadamiano. W sprawach udzielenia pomocy w uzyskaniu mieszkań dla funkcjonariuszy nie reagowano. W administracji Opola i powiatu daje zauważyć się krecią robotę na szkodę państwa”⁸⁵.

Sprawami samorządu lokalnego zajmowała się w 1945 r. Sekcja III, a potem Referat V. W zainteresowaniu UB znaleźli się główni przedstawiciele władz, w szczególności starosta Paweł Piechaczek, który unikał kontaktów i niechętnie współpracował z bezpieką oraz skarżył się na nią do Urzędu Wojewódzkiego. Ubowcy szukali sposobu, by go zdyskredytować i przyczynić się do rezygnacji z funkcji. W raporcie UB pisano m.in.: „Sprawa administracji w naszym urzędzie jest w rozpracowaniu i z naszej strony jest wielkie nasilenie. Obecne władze i przeważnie księża dużo pomagają Niemcom, którzy ich dobrze znają”⁸⁶. „Starosta powiatowy Piechaczek, który najbardziej sprzyjał Niemcom w Opolu, został zmieniony”⁸⁷.

W aktach Starostwa Powiatowego zachowała się skarga z 7 września 1945 r. skierowana do Urzędu Wojewódzkiego o postępowaniu opolskiej bezpieki wobec miejscowej ludności. Dokument ten dotyczy sprawy rozpatrywanej przez starostę, tj. śmierci Józefa Noconia, który zmarł od ran. „Szwagier mój na skutek traktowania zmarł w międzyczasie, ponieważ przetrzymywano go w obozie internowanych w Opolu, tam też znajduje się wiele Polaków w podobnie okrutny sposób traktowanych. Poczuję się w obowiązku zawiadomienia o tym ob. wicewojewody nie z chęci skargi na władzę, lecz z chęci ulżenia doli moich braci i w chęci służenia sprawiedliwości.

W obozie internowanych w Opolu władze obchodzą się w nieludzki sposób z Polakami. Brak zupełnie nawet najmniejszych ilości pożywienia, każą spać na gołej podłodze nago, a w nocy podczas snu i rano polewają zimną wodą ludzi. Internowani są bici w straszliwy sposób. Brak najprymitywniejszych warunków higieny powoduje, że

⁸⁵ AIPN Wr, 07/248, Raporty..., k. 8.

⁸⁶ „Wraz z objęciem Śląska Opolskiego przez administrację polską organy UB i MO poddały ścisłej inwigilacji miejscowe duchowieństwo, analizując jego przeszłość, głównie z okresu nazistowskiego, szukając przejawów niemieckości już w okresie powojennym, co miało świadczyć o niechęci, a nawet wrogości tych duchownych do nowej rzeczywistości państwowej” (A. Hanich, *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*, Opole 2008, s. 269–276).

⁸⁷ AIPN Wr, 07/248, Raport z sierpnia 1945 r., k. 6.

ludzie są w okropny sposób zawszeni. Upraszam się o zbadanie sprawy, aby nie było krzywdy i niesprawiedliwości”⁸⁸.

W latach 1946–1947 kontynuowano eliminację z życia politycznego wrogów władzy komunistycznej, m.in. członków PSL, SP i PPS pracujących w samorządzie lokalnym i w strukturach partyjnych. Inwigilacja objęła najaktywniejszych działaczy opozycji. Akcje zastraszania, nocne rewizje i aresztowania spowodowały odsunięcie ich od przewodnictwa, wywołały chaos organizacyjny i rezygnację z działań opozycyjnych⁸⁹.

Po sfałszowanych wyborach w 1947 r. prześladowania nie ustały. Z meldunku sytuacyjnego z 18 czerwca 1947 r. Referatu I wynika m.in., że zastosowano odbieranie obywatelstwa osobom „siejącym propagandę niemiecką” oraz kontrolowano listy z zagranicy. Akcja ta miała ograniczyć aktywność sił rewizjonistycznych w regionie. W wyniku działań represyjnych „na terenie powiatu opolskiego było słycać coraz to mniej mowy niemieckiej, szczególnie na ulicach poszczególnych wsi [...] coraz to więcej podporządkowana jest nowym władzom pomimo szeptanej propagandy, zapowiadającej nową wojnę i zmianę ustroju”⁹⁰.

Wypełnianie zadań wymagało ścisłej współpracy organów UB i MO. W latach 1945–1948 mimo ustalenia pewnych reguł ich współdziałanie określano jako iluzoryczne. Kierownik Komendy Miejskiej MO w Opolu sierż. pchor. A. Zdrada pisał w sprawozdaniu kwartalnym: „Co do współpracy milicji z organami bezpieczeństwa, jest dużo do życzenia, a prawdę powiedziawszy – to jej nie ma. PUBP uważa MO za narzędzie podrzędne, na co milicjanci czują ogólną wielką apatię”⁹¹.

Zastępca kierownika urzędu BP chor. Zdzisław Urbański relacjonował natomiast raportach: „W pow. opolskim współpraca z MO jest zharmonizowana, z wyjątkiem wypadków niezrozumienia niektórych milicjantów; odczuwa się brak funkcjonariuszy MO i UB we wspólnej pracy, należy przypisać to złemu wyposażeniu i braku odpowiedniej kadry”⁹². „Współpraca zwłaszcza na szczeblu: komendant MO a funkcjonariusze gminni PUBP prowadziła [nie]jednokrotnie do konfliktów na tle sporów kompetencyjnych, a także negocjowania funkcjonariuszy MO. Dla polepszenia sytuacji w terenie nawiązano ścisły kontakt z Korpusem Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz władzami jednostek Armii Czerwonej stacjonujących w Opolu. Nieliczne wypadki

⁸⁸ Skarga napisana przez Wincentego Białka z Łągiewnik, pow. Katowice (AP w Opolu, z. 178, 98, Inwigilacja i dozór polityczny, Pismo Ld. Sp. 76/8/46 do Urzędu Wojewódzkiego Wydział Społeczno-Polityczny w Katowicach, 19 II 1946 r., k. 4, 18).

⁸⁹ A. Dawid, *Liderzy opolskiego PSL (1945–1949)* [w:] *PSL w realiach społeczno-politycznych Dolnego Śląska drugiej połowy lat czterdziestych XX w.*, red. J. Syrnik, Wrocław 2008, s. 74–89.

⁹⁰ AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 33.

⁹¹ AP w Opolu, 130, Korespondencja i sprawozdania z działalności obwodowej MO z 1945 r., Pismo nr 53 z 23 X 1945 r. kierownika komisariatu MO do Zarządu Miejskiego Oddział Prezydyalny, k. 27.

⁹² AIPN Wr, 07/190, Raport lp. 4 z 10 IX 1945 r., k. 5

wykroczeń ze strony żołnierzy polskich, jak i radzieckich były wspólnymi siłami wykrywane i uniemożliwiane”⁹³.

Optymistycznym zapewnieniom zaprzeczały władze powiatowe, skarżąc się w latach 1945–1946 do Urzędu Wojewódzkiego na brak współpracy i skandaliczne zachowanie rzekomych stróżów prawa: „Działalność MO i UB i ich współpraca nie można ująć w formę pochwały. Czynnikiem, który w zasadzie powołany został do czuwania nad bezpieczeństwem powszechnym oraz do przestrzegania w praktycznym życiu obowiązujących przepisów prawa, łamie je nagminnie.

Niestety, wśród miejscowych czynników MO i UB nie ma odpowiedniego reprezentanta stróża prawa. Same organa dopuszczają się nadużyć na każdym kroku. Pod pretekstem – czy to w poszukiwaniu za bronią, czy też za danym wrogiem ludu – zawłaszczają sobie ludzkie mienie ruchome po uprzednim splądrowaniu całego mieszkania prywatnego. Ludność miejscowa terroryzowana bronią oraz bezwzględnością członków MO i UB. Doniesienia z jej strony do odpowiednich władz nie mają miejsca, gdyż to może pociągnąć za sobą akt zemsty ze strony tych funkcjonariuszy”⁹⁴.

W latach 1947–1948 współpraca samorządu powiatowego z milicją i organami bezpieczeństwa została określona jako „poprawna” i „dobra”, co świadczyć może o radykalnej zmianie sytuacji politycznej wskutek zawłaszczenia lokalnej władzy przez komunistów⁹⁵.

Generalnie można stwierdzić, że początkowo obie służby współdziałały ze sobą, szczególnie w zwalczaniu podziemia zbrojnego oraz w okresie referendum z 1946 r. i wyborów do Sejmu Ustawodawczego z 1947 r. Organy milicyjne powołane do ochrony spokoju, ładu, porządku publicznego oraz do walki z przestępczością nie wypełniały należycie swoich obowiązków. Skoncentrowały się na działaniach represyjnych, wykorzystując tragiczną sytuację powojenną regionu.

Opaczne pojmowanie roli milicji wynikało również z niskiego poziomu moralnego i fachowego funkcjonariuszy oraz panującego wśród kadry dowódczej alkoholizmu. Głównym powodem demoralizacji funkcjonariuszy wydaje się niski status materialny. Formacje te, pewne bezkarności i niekontrolowane przez nikogo, mogły zawłaszczać dobra materialne, bezprawnie prowadzić rewizje oraz traktować ludzi w sposób przedmiotowy, uwłaczający ich godności⁹⁶.

⁹³ AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, Sprawozdanie dekadowe z 8 IX 1946 r. k. 30; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 38.

⁹⁴ AP w Opolu, z. 178, 41, k. 2, 11, 26, 44, 52, 60; A. Czajka, *Sytuacja...*, s. 39; Z. Kowalski, *Powrót...*, s. 247.

⁹⁵ AP w Opolu, z. 178, 42, k. 18, 23, 27, 35, 39; 43, k. 21, 27, 45; A. Czajka, *Sytuacja...*, s. 39. Z. Kowalski, *Powrót...*, s. 248.

⁹⁶ W sierpniu 1945 r. na 15 posterunków MO w powiecie 9 nie wywiązało się z zadań, a funkcjonariusze nadużywali władzy, bezprawnie rekwirując mienie mieszkańców, bez wiedzy władz gminnych stosując terror (AIPN Wr, 07/248, Raport lp. 16 z 28 XI 1945 r., k. 34–36).

Agentura

Sieć agenturalną PUBP w Opolu pozyskiwano według instrukcji zatwierdzonej przez gen. Stanisława Radkiewicza⁹⁷. Na przełomie lat 1945 i 1947 większość tajnych współpracowników zwerbowano „na materiałach kompromitujących”, tj. stosując szantaż i groźby. Zdarzały się też werbunki „na uczuciach patriotycznych”. Ze spisu agentury wynika, że nastawiona była początkowo na rozpracowanie ludności rodzimej, działalności autochtonów, b. członków NSDAP, SS, SA i wrogiej propagandy. Argumentem, który skłaniał ludzi do zgody na denuncjacje, były kwestie narodowościowe. Pozostałą agenturę użyto w latach 1946–1947 przeciw podziemiu niepodległościowemu i PSL. Duży nacisk położono na werbowanie rezydentów, by odciążyć funkcjonariuszy. Zbyt duży teren w połączeniu z problemami transportowymi oraz zwiększająca się liczba informatorów przypadająca na jednego funkcjonariusza spowodowały zakłócenia w przepływie informacji. Często zrywano łączność, co skutkowało nieudolnością w rozpracowaniu i likwidacji grup podziemia.

Stan agentury PUBP w Opolu pomiędzy majem a wrześniem 1945 r. przedstawiał się następująco:

- Sekcja I – czterech agentów właściwych i dziesięciu informatorów;
- Sekcja II – dwóch agentów właściwych, 26 informatorów;
- Sekcja III – trzynastu informatorów;
- Sekcja IV – dwóch rezydentów, ośmiu agentów właściwych, 24 informatorów;
- Sekcja VI – pięciu agentów;
- Sekcja VIII – siedmiu agentów;
- Sekcja WB – pięciu agentów („Śnieg”, „Brzoza”, „Sowa”, „Piekarz”, „Bystry”) na kontakcie z funkcjonariuszami Kazimierzem Młynarczykiem i Mieczysławem Molem.

Współpracowników zwerbowano „na materiałach kompromitujących” (sklasyfikowani jako obywatele pochodzenia niemieckiego i mający bliskie kontakty z nazistami). Od grudnia 1945 r. werbowano agenturę spośród byłych akowców, którzy trafili na Śląsk jako eskpatrianci. Na agenturę Sekcji WB od lutego 1946 r. składało się sześciu informatorów i trzech agentów nastawionych na rozpracowanie pohitlerowskiego podziemia zbrojnego oraz opozycji politycznej⁹⁸.

W okresie sprawozdawczym od 28 listopada do 8 grudnia 1945 r. PUBP w Opolu miał sześciu rezydentów, siedemnastu agentów, 168 tajnych współpracowników

⁹⁷ *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.

⁹⁸ AIPN Wr, 07/190, Raport z 10 IX 1945 r., k. 5–6; AIPN Wr, 07/201, Raporty dekadowe Sekcji WB PUBP w Opolu z lat 1945–1949, Spis agentów, informatorów Sekcji WB, k. 2–3; Raport dekadowy WB Ip. 15 z 28 II 1946 r., k. 64; AIPN Wr, 07/203, Raporty dekadowe Sekcji III PUBP w Opolu z lat 1945–1946, Raport Ip. 4 z 29 IX 1945 r., k. 6.

i agenta celnego⁹⁹. W kolejnych miesiącach liczebność agentury wzrosła do 145 tajnych współpracowników ukierunkowanych na rozpracowanie podziemia niemieckiego i opozycji antykomunistycznej, czyli PSL¹⁰⁰. Od 21 maja do 10 września 1945 r. rozpracowano 1469 spraw, z czego na podstawie agentury – 962, wspólnie z MO – 402, na podstawie doniesień ludności – 95 i wskutek listów anonimowych 10 spraw¹⁰¹.

Kolejny raport dekadowy za 28 marca – 8 kwietnia 1946 r. podawał wykaz agentów i informatorów w poszczególnych referatach. Referat I posiadał: czterech agentów, dziesięciu informatorów, ośmiu rezydentów; Referat IV – ośmiu agentów, 57 informatorów i rezydenta; Referat V – dwóch agentów, więcej niż dwudziestu informatorów, ośmiu rezydentów; Referat III – ośmiu agentów, ośmiu informatorów i rezydenta. Sekcja Powiatowa miała pięćdziesięciu informatorów¹⁰².

8 czerwca 1946 r. po odprawie ogólnej funkcjonariuszy PUBP w Opolu w sprawozdaniu zanotowano m.in., że Referat I posiadał ośmiu agentów i dziesięciu informatorów, Referat IV – rezydenta, ośmiu agentów i 48 informatorów – prowadził sprawy w papierni w Krapkowicach o kryptonimie „Spółka”, w hucie „Małapanew” o kryptonimach „Żeliwo” oraz „Mechanik”, w „Społem” w Opolu o kryptonimie „Wróg”, w cementowni „Groszowice” o kryptonimie „Borowik”, w hucie „Murów” o kryptonimie „Blyszczący”. W Referacie V było co najmniej trzech agentów i trzydziestu informatorów. Referat III posiadał natomiast ośmiu informatorów i dziesięciu agentów. Trzech z nich: „Zachód”, „Dąb” – Robert Zeja oraz „Most” – Tomasz Zięć było wykorzystywanych w ramach rozpracowania o kryptonimie „Stawy” na zbrojną grupę Ślązaków pn. Niemiecki Bojowiec Wolności Wiktora Mainka „Rudiego”, „Reinholda” (w raportach UB występująca jako „banda niemiecka SS Mainka”), operującą w okolicach Ozimka i Dębskiej Kuźni¹⁰³.

Na przełomie września i października 1946 r. Sekcja Powiatowa posiadała sześciu agentów i 131 informatorów, a Referat I – około trzydziestu informatorów¹⁰⁴. Stan sieci agenturalnej w 1946 r. w poszczególnych referatach zmieniał się kilkakrotnie – zawsze z tendencją wzrostową.

⁹⁹ AIPN Wr, 07/201, Raporty dekadowe Sekcji WB PUBP w Opolu z lat 1945–1949, Raport nr 18, k. 12.

¹⁰⁰ AIPN Wr, 07/201, Raporty dekadowe Sekcji WB PUBP w Opolu z lat 1945–1949, Raport nr 22, k. 62–64.

¹⁰¹ AIPN Wr, 07/190, Raport z 10 IX 1945 r., k. 5.

¹⁰² AIPN Wr, 07/190, Raporty i sprawozdania PUBP w Opolu z lat 1945–1946, Raport dekadowy lp. 27 z 8 IV 1946 r., k. 77–78; AIPN Wr, 07/202, Raporty dekadowe Sekcji Powiatowej PUBP w Opolu z lat 1946–1947, Raport za 27 IX – 7 X 1946 r., k. 7; AIPN Wr, 07/196, Raporty dekadowe Referatu V PUBP w Opolu z lat 1945–1954, k. 26–29; AIPN Wr, 07/194, Raporty dekadowe Referatu III PUBP w Opolu z lat 1946–1954, Raport lp. 17 z 8 IV 1946 r. k. 1–4.

¹⁰³ AIPN Wr, 07/192, Raporty dekadowe Referatu I PUBP w Opolu z lat 1945–1947, Raport z 8 VI 1946 r., k. 10; AIPN Wr, 07/196, Raporty dekadowe Referatu V PUBP w Opolu z lat 1946–1954, Raport l.dz. 30/Rd/46 z 8 VI 1946 r., k. 43, 78.

¹⁰⁴ AIPN Wr, 07/181, Sprawozdania PUBP w Opolu do szefa WUBP w Katowicach z lat 1946–1947, Raport dekadowy z 8 VI 1946 r., k. 11–12; AIPN Wr, 07/192, Sprawozdania dekadowe Referatu I PUBP w Opolu z lat 1945–1947, Raport z 25 X 1946 r., k. 36.

Referendum czerwcowe w 1946 r. i wybory do Sejmu Ustawodawczego z 1947 r. spowodowały, że funkcjonariusze osobiście kontrolowali sieć agenturalną na podległym terenie. Pomocne w tym były sporządzone przez funkcjonariuszy Referatu I, III, IV i V specjalne charakterystyki, w których zawarto szczegółowe informacje o okręgach wyborczych m.in. wsi: Zawada, Kup, Wrzoski, Bierkowice, Boguszyce, Prószków, Dylaki, Groszowice, Luboszyce, Dąbrówka Dolna i Kaniów.

W charakterystykach odnotowywano liczbę mieszkańców, wyborców, podział na warstwy społeczne, nastroje ludności, wpływy partii politycznych i organizacji społecznych, skład komisji wyborczych, charakterystykę aktywistów biorących udział w kampanii wyborczej, ich przeszłość podczas okupacji oraz opisywano potencjał opozycji¹⁰⁵. Informacje uzyskiwane w okresie przedwyborczym były początkowo niepełne i niekiedy błędne. Wynikało to z braku należytego rozpoznania nastrojów miejscowej ludności wskutek słabej sieci agenturalnej.

Charakterystyka okręgów wyborczych pozwoliła na podejmowanie przedsięwzięć operacyjnych dla zabezpieczenia terenu przez grupy ochronno-propagandowe składające się z członków MO, ORMÓ, referentów gminnych UB, wspieranych przez

---

¹⁰⁵ AIPN Wr, 07/149, Teczka obserwacyjna obwodu nr 60; AIPN Wr, 07/114, Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 1947 r., Obwód wyborczy nr 10; AIPN Wr, 07/131, Teczka obserwacyjna obwodu nr 15; AIPN Wr, 07/161, Teczka obserwacyjna obwodu nr 43; AIPN Wr, 07/156, Teczka obserwacyjna obwodu nr 52; AIPN Wr, 07/162, Teczka obserwacyjna obwodu nr 42; AIPN Wr, 07/160, Teczka obserwacyjna obwodu nr 48; AIPN Wr, 07/160, Teczka obserwacyjna obwodu nr 48; AIPN Wr, 07/159, Teczka obserwacyjna obwodu nr 49; AIPN Wr, 07/137, Teczka obserwacyjna obwodu nr 38; AIPN Wr, 07/138, Teczka obserwacyjna obwodu nr 36; AIPN Wr, 07/118, Teczka obserwacyjna obwodu nr 2; Teczka obserwacyjna obwodu nr 4; AIPN Wr, 07/116, Teczka obserwacyjna obwodu nr 7; AIPN Wr, 07/151, Teczka obserwacyjna obwodu nr 58; AIPN Wr, 07/152, Teczka obserwacyjna obwodu nr 56; AIPN Wr, 07/125, Teczka obserwacyjna obwodu nr 24; AIPN Wr, 07/129, Teczka obserwacyjna obwodu nr 19; AIPN Wr, 07/130, Teczka obserwacyjna obwodu nr 16; AIPN Wr, 07/126, Teczka obserwacyjna obwodu nr 23; AIPN Wr, 07/117, Teczka obserwacyjna obwodu nr 8; AIPN Wr, 07/121, Teczka obserwacyjna obwodu nr 6 Opole Gazownia Miejska; AIPN Wr, 07/144, Teczka obserwacyjna obwodu nr 27; AIPN Wr, 07/147, Teczka obserwacyjna obwodu nr 63 Ozimek; AIPN Wr, 07/140, Teczka obserwacyjna obwodu nr 33; AIPN Wr, 07/148, Teczka obserwacyjna obwodu nr 61; AIPN Wr, 07/153, Teczka obserwacyjna obwodu nr 55 Gosławice; AIPN Wr, 07/113, Teczka obserwacyjna obwodu nr 5 Opole; AIPN Wr, 07/115, Teczka obserwacyjna obwodu nr 9 Zarząd Miejski, Ratusz; AIPN Wr, 07/132, Teczka obserwacyjna obwodu nr 12 Szczepanowice-Półwieś, Referat III; AIPN Wr, 07/128, Teczka obserwacyjna nr 20 „Dzika Lista”; AIPN Wr, 07/158, Teczka obserwacyjna obwodu nr 50 Biadacz; AIPN Wr, 07/146, Teczka obserwacyjna obwodu nr 64; AIPN Wr, 07/139, Teczka obserwacyjna obwodu nr 35 Bierkowice; AIPN Wr, 07/150, Teczka obserwacyjna obwodu nr 59; AIPN Wr, 07/157, Teczka obserwacyjna obwodu nr 51 Lubiany; AIPN Wr, 07/141, Teczka obserwacyjna obwodu nr 32 Wawelno; AIPN Wr, 07/155, Teczka obserwacyjna obwodu nr 53 Czarnowąsy; AIPN Wr, 07/142, Teczka obserwacyjna obwodu nr 30 Nowa Wieś Opolska; AIPN Wr, 07/154, Teczka obserwacyjna obwodu nr 54 Luboszyce, Gosławice; AIPN Wr, 07/143, Teczka obserwacyjna obwodu nr 28 Wójtowa Wieś; AIPN Wr, 07/133, Teczka obserwacyjna obwodu nr 11 Opole; AIPN Wr, 07/134, Teczka obserwacyjna obwodu nr 37 Dobrzyń Wielki; AIPN Wr, 07/135, Teczka obserwacyjna obwodu nr 40 Popielów; AIPN Wr, 07/124, Teczka obserwacyjna obwodu nr 25 Daniec k. Ozimka; AIPN Wr, 07/120, Teczka obserwacyjna obwodu nr 3 Opole; AIPN Wr, 07/127, Teczka obserwacyjna obwodu nr 21 Tarnów Opolski; AIPN Wr, 07/136, Teczka obserwacyjna obwodu nr 39 Siolkowice; AIPN Wr, 07/145, Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 19 I 1947 r., pow. Opole; APN Wr, 07/119, Teczka obserwacyjna obwodu nr 1 Opole.

żołnierzy WP „Żymierskiego”¹⁰⁶. Skuteczna inwigilacja środowiska antykomunistycznego i rozpoznanie sytuacji wyborczej pod koniec 1946 r. obezwładniły największą opozycję na Śląsku Opolskim, czyli PSL, co miało wpływ na rozwój sytuacji politycznej w regionie¹⁰⁷.

Z zachowanych akt wynika, że funkcjonariusze wspólnie z członkami PPR i MO z obstawą wojska udawali się do okręgów wyborczych, gdzie organizowano agitację miejscowej ludności, sondując przejawy poparcia bądź wrogości wobec systemu komunistycznego. Jawnych przeciwników eliminowano z pomocą terenowych jednostek operacyjnych KBW. Praca operacyjno-agenturalna UB przyczyniła się do tego, że przez manipulacje i fałszerstwa udało się zrealizować główny cel przedwyborczej akcji aparatu represji, jakim było utorowanie komunistom zwycięstwa w referendum i wyborach do Sejmu Ustawodawczego¹⁰⁸.

Po wprowadzeniu amnestii z 22 lutego 1947 r. celem opolskiego aparatu bezpieczeństwa stało się rozpracowanie operacyjno-objektowe żołnierzy II konspiracji. Amnestia – w ujęciu propagandowym akt łaski i legalizacja w „demokratycznym” społeczeństwie – miała więc na celu nie tylko „rozładowanie” podziemia, ale również, a nawet przede wszystkim – jego dokładniejsze spenetrowanie i zdobycie obszernego materiału kartotekowego, co w konsekwencji spowodowało zaostrzenie prześladowań i terroru. Przyszłą agenturę werbowano głównie ze środowiska zbrojnej konspiracji i dezertków, którzy się ujawnili.

Na każdego ujawniającego się partyzanta w PUBP wypełniano trzy rodzaje druków, m.in. podwójną kartę E-15, używaną przez UB w sprawach rozpracowania, przesyłaną automatycznie do WUBP jako zapytanie do komórek ewidencji operacyjnej. Ujawnieniu towarzyszyła szczegółowa sprawozdawczość i typowanie kandydatów do werbunku na informatorów. Działania te doprowadziły do rozpętania w niedługim czasie kolejnej fali masowych aresztowań.

Wielu żołnierzy AK i WiN mimo zagrożenia ze strony resortu bezpieczeństwa postanowiło zaprzestać walki po wejściu w życie amnestii. Na przełomie marca i kwietnia 1947 r. ujawniło się ogółem 92 członków niepodległościowego podziemia zbrojnego oraz dezertków z „ludowego” wojska¹⁰⁹.

¹⁰⁶ A. Ogrodowczyk, *Żołnierze Wojska Polskiego na Śląsku Opolskim i Dolnym 1945–1948*, Opole 1978, s. 208–211; A. Czajka, *Sytuacja...*, s. 50–51.

¹⁰⁷ PSL było najliczniejszą partią polityczną na Śląsku Opolskim. 30 VI 1946 r. w pow. opolskim było ok. 2,5 tys. ludowców, PPR liczyła wtedy 632 członków, PPS – 700 i SL – 300 (B. Jakubowska, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Śląsku Opolskim i jego miejsce w antykomunistycznej opozycji w latach 1945–1947*, Opole 1993; A. Czajka, *Sytuacja...*, s. 47).

¹⁰⁸ AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 43–44; N. Pietrow, A. Paczkowski, *Sztuka wygrywania wyborów*, „Karta” 1996, nr 18, s. 121–134; C. Osekowski, *Wybory do sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000; *idem, Wybory do sejmu 19 stycznia 1947 r. w zachodniej i północnej Polsce* [w:] *Władze komunistyczne wobec Ziemi Odzyskanych po II wojnie światowej*, red. S. Łach, Słupsk 1997; A. Czajka, *Sytuacja...*, s. 48–53.

¹⁰⁹ AIPN Wr, 09/514, Dane liczbowe o osobach objętych amnestiami w latach 1945, 1947 i 1952; AIPN Wr, 09/603, Materiały operacyjne PUBP w Opolu, Ujawnienia z 1947 r., t. 8, k. 1–3.

W sprawozdaniu za wrzesień 1947 r. podano, że agentura na terenie miasta i pow. opolskiego zwiększyła się o połowę i liczyła ośmiu rezydentów, jedenastu agentów i 428 informatorów¹¹⁰. Dzięki dobrej współpracy z agenturą terenową zwerbowaną podczas amnestii Referat III ds. Walki z Bandytyzmem pod kierownictwem chor. Józefa Ślusarskiego rozpracował i przy pomocy KBW oraz NKWD zlikwidował kilka grup podziemia rewizjonistycznego oraz struktury opolskiej siatki WiN i NSZ działające na terenie miasta i powiatu w latach 1946–1948¹¹¹.

Kierunki działalności PUBP w Opolu

Od końca marca 1945 r., tj. od powstania jednostki, działania funkcjonariuszy poszczególnych sekcji i referatów PUBP w Opolu polegały głównie na rozpracowaniu i likwidacji funkcjonariuszy i kolaborantów nazistowskich oraz Niemców mających organizować opór społeczny bądź tworzyć nieoficjalnie struktury polityczne i zbrojne (Wehrwolf). Ubowcy przesłuchiwali niemieckich jeńców wojennych przekazanych przez stacjonującą w Opolu jednostkę Armii Czerwonej, kierując ich następnie do obozów podległych PUBP¹¹². Drugim zadaniem było zabezpieczenie mienia polskiego w ramach ochrony gospodarki.

W kolejnych miesiącach opolski PUBP pomagał w organizowaniu administracji samorządowej (gmin i komitetów partyjnych w terenie) oraz przemysłowej. Dla ochrony przed masowym szabrownictwem priorytetem stały się zabezpieczenie i ochrona kolei oraz obiektów przemysłowych w powiecie. Na przełomie lata i jesieni 1945 r. siły bezpieczeństwa zaangażowano do pomocy Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu przy osiedlaniu ekspatriantów¹¹³. We wrześniu 1945 r. przeprowadzono wysiedlenia z tutejszego terenu rodzin niemieckich. Ich skutkiem było pozabawienie podziemia pohitlerowskiego zaplecza wywiadowczo-kwatermistrzowskiego,

¹¹⁰ AIPN Wr, 07/181, Sprawozdania PUBP w Opolu do szefa WUBP w Katowicach z lat 1946–1947, Raport l.dz. 1523/47 z 1 X 1947 r., k. 129; AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 34;

¹¹¹ AIPN Wr, 00147/802, Wspomnienia kpt. Józefa Ślusarskiego, funkcjonariusza SB KW MO w Opolu; AIPN Wr, 0017/900, Indeks nielegalnych antypaństwowych organizacji, band i wrogich grup zbrojnych działających na Opolszczyźnie w latach 1945–1970; AIPN Wr, 00147/678, Informator o osobach skazanych za działalność szpiegowską w latach 1944–1970, obecnie zamieszkałych na terenie woj. opolskiego.

¹¹² Obóz pracy dla Ślązaków i Polaków pod nadzorem PUBP znajdował się w Opolu przy ul. Kropidły 5. Na początku 1946 r. obóz został przejęty przez Zarząd Starostwa ze względu na ekstremalne warunki bytowe i dużą umiarkłość więźniów. Do końca sierpnia 1945 r. przywieziono do obozu 217 jeńców, najwięcej ze Śląska, Poznania i Pomorza. Wiosną 1946 r. przetrzymywanych było 247 więźniów (AP w Opolu, z. 178, 98, Inwigilacja i dozór polityczny; B. Kopka, *Obozy pracy w Polsce 1944–1950*, Warszawa 2002, s. 147; J. Ruszczyński, *Polskie obozy i miejsca odosobnienia dla ludności śląskiej i niemieckiej na Śląsku Opolskim w latach 1945–1949*, „Kwartalnik Opolski” 1993, nr 4, s. 16, 20–21).

¹¹³ AIPN Wr, 07/248, Raport za 9–19 VIII 1945 r., k. 1.

co przyczyniło się do jego likwidacji¹¹⁴ (do grudnia 1945 r. odnotowano kilka poważniejszych starć z podziemiem pohitlerowskim, m.in. w Kolonii Gosławickiej z grupą Pawła Koeniga oraz Ryszarda Buhla „Zeingemana” – w Opolu¹¹⁵). Namierzono również kilka czasowych obozów grup poakowskich przechodzących przez teren powiatu. Sporadyczne akcje zbrojne zostały ujęte w sprawozdaniach Sekcji WB¹¹⁶. PUBP wspierał też PPR w działaniach propagandowych. Rozpracowywanie oficjalnie działających partii politycznych oraz samorządu lokalnego było sukcesywnie realizowane w latach 1946–1947. Nasiliła się infiltracja partii politycznych – PSL, PPS, SL, SP, SD, a działania przeciwko nim zradyzalizowano przed wyborami¹¹⁷.

W latach 1946–1947 szczególnie miejsce wśród zadań postawionych przed funkcjonariuszami Referatu III WB zajmowała walka z podziemiem rewizjonistycznym oraz niepodległościowym ruchem oporu, m.in. z tworzącymi się organizacjami antykomunistycznymi przybyłymi w ramach ekspatriacji z Kresów Wschodnich oraz z resztkami grup partyzanckich ze środkowej Polski szukającymi azylu na Ziemiach Odzyskanych. Do realizacji tego zadania otrzymano wsparcie wojsk sowieckich, KBW, MO i ORMÓ.

Zlikwidowano wówczas WiN-owską Spółdzielnię Rejonową Opole, AK „Błyskawicę” Rejon Opole pod dowództwem Kazimierza Strzeleckiego „Stena”, będącą w stadium organizacji, która ujawniła się podczas amnestii w 1947 r. Zwalczano też sukcesywnie nieafiliowane grupy konspiracyjne pojawiające się na terenie powiatu, m.in. 9 marca 1946 r. zlikwidowano członków NSZ „Szarego” oraz siatkę konspiracyjną NSZ w cementowni w Groszowicach (grudzień 1945 – grudzień 1946), grupy rewizjonistyczne Adama Gerarda „Rudolfa” (31 stycznia 1947), Wiktora Mainki „Albina” (1 grudnia 1946), Śliwy, Petera i Reinholda Klingenbergów na terenie Bierdzan (18 września 1946). Rozbito również struktury lwowskiego ZHP, a w 1948 r. Młodzieżowego Ruchu Oporu Kazimierza Lasoty „Wichra”. W listopadzie 1948 r. po częściowym rozpracowaniu ujęto część siatki WiN Eksterytorialnego Okręgu Tarnopol o kryptonimie „BBC” Rejon Opole, w tym komendanta kpt. Mariana Niżankowskiego „Junoszę”¹¹⁸.

Ogólny bilans pracy funkcjonariuszy opolskiego PUBP w latach 1945–1948 przedstawiał się następująco: do lipca 1946 r. aresztowano 731 osób, 22 sprawy przekazano

¹¹⁴ Z. Lempiański, *Przesiedlenia ludności niemieckiej z województwa śląsko-dąbrowskiego w latach 1945–1950*, Katowice 1979.

¹¹⁵ AIPN Wr, 00147/802, *Wspomnienia...*, k. 2–11.

¹¹⁶ AIPN Wr, 09/671, *Historia organów SB, jednostek woj. opolskiego*, k. 6–7.

¹¹⁷ A. Dawid, *Liderzy opolskiego PSL (1945–1949)* [w:] *PSL w realiach społeczno-politycznych Dolnego Śląska...*, s. 74–89.

¹¹⁸ AIPN Wr, 09/671, *Historia...*, k. 6–7; AIPN Wr, 00147/802, *Wspomnienia...*, k. 11–29; AIPN Wr, 0017/900, *Indeks nielegalnych antypaństwowych organizacji, band i wrogich grup zbrojnych działających na Opolszczyźnie w latach 1945–1970*; AIPN Wr, 09/1277, *Charakterystyka nielegalnej organizacji politycznej pn. Wolność i Niezawisłość (WiN)*, t. 1–2; AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 48–90.

do prokuratury wojskowej¹¹⁹, a do 1948 r. ujęto 147 członków niepodległościowego podziemia, za nielegalne posiadanie broni – 152, b. członków NSDAP – 70, b. członków SS – 18, b. folksdojców – 13, konfidentów gestapo – 53, za wrogą propagandę – 36, nielegalne przekroczenie granicy – 18¹²⁰.

Zachowane dokumenty Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu przedstawiają jedynie wycinek historii lokalnej w pierwszych latach powojennych i dotyczą głównie wydarzeń związanych z tworzeniem się oraz funkcjonowaniem policji politycznej będącej integralną częścią aparatu państwowego PRL. Funkcjonariusze opolskiej bezpieki realizowali swoje zadania, mając szerokie uprawnienia wynikające z dyrektyw partii komunistycznej, której byli narzędziem, a obowiązujące prawo było w rzeczywistości parawanem kamuflującym bezprawie i dowolność postępowania.

W metody pracy opolskich funkcjonariuszy wpisane były szantaże i upodlenie moralne ofiar. Jednym z elementów maszyny represji było przymusowe werbowanie tajnych współpracowników, aby skuteczniej likwidować przeciwników władzy. Z ocalałych sprawozdań poszczególnych sekcji i referatów wyłania się obraz prześladowań opolskiej ludności. Eskalując przemoc i inwigilację, aparat bezpieczeństwa starał się kontrolować całość życia politycznego, społecznego, gospodarczego, religijnego i kulturalnego w powiecie. Ślady tego procesu – umacniania „władzy ludowej” na Śląsku Opolskim – odnajdywane są do dziś jako miejsca męczeństwa i kaźni ludności regionu, dotkliwie okaleczonego przez system totalitarny¹²¹.

---

¹¹⁹ AIPN Wr, 07/194, Raporty dekadowe Referatu III PUBP w Opolu z lat 1946–1954, Raport dekadowy z 27 VII 1946 r., k. 20.

¹²⁰ AIPN Wr, 09/664, *Charakterystyka...*, k. 32, 44; AIPN Wr, 00147/354, *Walka...*, k. 37.

¹²¹ 25 II 1997 r. w wyniku prac budowlanych odnaleziono przy ul. Krakowskiej i Kołłątaja (ob. posesja użytkowana przez NBP) pogrzebane szczątki ludzkie. Po ekshumacji okazało się, że jest to masowy grób. Ofiary miały przestrzelone czaszki. Była Okręgowa Komisja Ścigania przeciwko Narodowi Polskiemu w Opolu wszczęła w tej sprawie śledztwo z art. 148 par. 1 kk – o popełnieniu przestępstwa „zbrodni ludobójstwa w latach 1945–1956 przez funkcjonariuszy UB rezydujących w budynku przy ul. Krakowskiej 53 na osobach więzionych i maltretowanych w tymże budynku, a następnie pozbawionych życia i pogrzebanych na terenie przylegającym do tego budynku pomiędzy ul. Krakowską a Kołłątaja”. 29 I 1999 r. śledztwo zawieszono (Akta sprawy OK. Op. Zs. 5S. 1/98; K. Świdrak, *Jeden świadek to nie świadek*, „Gazeta Wyborcza”, 4 III 1997).

Aneks 1

Oświadczenie kpt. Mariana Niżankowskiego¹ z 7 lutego 1968 r. w sprawie metod śledczych UB stosowanych w śledztwie (fragment)

26 listopada 1948 r. zostałem aresztowany i osadzony w więzieniu jako posiadający o przynależność do nielegalnej organizacji, której celem było obalenie przemocą ustroju Polski Ludowej. Kiedy stanowczo zaprzeczałem zarzutom stawianym mi przez funkcjonariuszy UB, zaczęto wobec mnie stosować cały szereg okrutnych środków przymusowych. Bicie po całym ciele, a szczególnie po stopach nóg, pałką gumową, kanciastym kijem czy prętem żelaznym były nagminne. Uderzenia w twarz czy w żołądek były niezliczone.

Jeden z pierwszych protokołów podpisywałem po kolejnej nocnej torturze z nabieraną w kieszeni garścią wyszarpanych włosów. Jeden z funkcjonariuszy trzymał w ręku pistolet i grożąc nim, oświadczał, że i tak muszę zeznać jak on chce, bo inaczej zastrzeli mnie, a koledzy jego poświadczą, że zrobił to w swojej obronie, kiedy się na niego rzuciłem.

Kilkakrotnie osadzono mnie na zaostrożonej nodze od stołka, co dopełniało sukcesu wykonawcom. W tej pozycji musiałem przesiadywać kwadransami przy równocześnie wyprostowanych nogach i wyciągniętych w górę rękach. Po opadnięciu z bólu byłem osadzony ponownie. Podobno miało to nazwę „stołek Andersa”. W tej sytuacji mówiłem „nie” i podpisywałem protokoły.

Szczytem „drogi do prawdy” był okres, kiedy to z więzienia zostałem zabrany na UB i tam od momentu przekroczenia progu jednego z pokoi przez 3 doby bez jedzenia i picia byłem bez przerwy torturowany. Oprócz środków wspomnianych wyżej musiałem dokonać setek przysiadów, zbliżony twarzą do ściany. Kiedy wyczerpany do reszty tym niepojętym wysiłkiem z porozbijaną i zamazaną krwią twarzą nie mogłem podnieść się z ziemi, deptano mnie po brzuchu, klatce piersiowej i gardle. Wbito

---

¹ Marian Niżankowski, nazwisko konspiracyjne Marian Nerk, ps. „Śliwa”, „Wołodyjowski”, „Junosza”, ur. 2 VII 1917 r. w Zastawcach (pow. Podhajce k. Tarnopola), s. Józefa i Marii z d. Sługocka. Oficer WP, komendant Obwodu AK Zborów, dowódca oddziału partyzanckiego i dowódca kompanii w zgrupowaniu AK-DSZ „Warta”, w WiN komendant Obwodu Opole Eksterytorialnego Okręgu Tarnopol. 26 XI 1948 r. aresztowany przez Referat III PUBP w Opolu. Przesłuchiwany od 1 XII 1948 do 22 III 1949 r. m.in. przez chor. Józefa Burakowskiego. Więziony w Areszcie Śledczym w Opolu przy ul. Sądowej 2 i PUBP przy ul. Mickiewicza 2. Oskarżony z art. 86 par. 1 i 2 KKWP. Rozprawa WSR w Katowicach odbyła się 10 V 1949 r. (skład sądu: kpt. Atanazy Zdun – przewodniczący, szer. Tadeusz Jasiński, Mieczysław Michalski – ławnicy), w obecności podprokuratora wojskowego kpt. Ottona Szmidta i obrońców: Józefa Możdżanowskiego i Franciszka Mrocza. 10 V 1949 r. wyrokiem WSR w Katowicach skazany na 6 lat więzienia. Zm. 16 XI 1976 r. w Opolu (T. Balbus, *Ludzie podziemia AK-WiN w Polsce południowo-zachodniej (1945–1948)*, t. 2, Wrocław 2004, s. 387–389; K. Jasiak, *Marian Niżankowski (1917–1976)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*, t. 4, Warszawa 2010).

koniec buta (nos) funkcjonariusza między zęby i tak ruchem nogi uderzał on głowę o ścianę, pytając, czy jeszcze żyję.

Przy ziemi na zewnątrz okrytej śniegiem i mrozie trzymano mnie w piwnicznej celi o betonowej podłodze nago, przy otwartym oknie, stosując na zmianę różne formy przymusu od okładania kanciastym kijem okrytym specjalnie zmoczoną szmatą ciała, aż do wyraźnie celowego bicia grubym żelaznym prętem po nerkach, aby je odbić. Stąd przez parę tygodni oddawałem skrwawiony mocz, a prawie dwa lata moczyłem się w czasie snu.

Po wrzuceniu mego obitego ciała leżącego bez ruchu do wanny z gorącą wodą przez obsługę (jeńców niemieckich), wymyciu i ubraniu mnie włożono [mnie] następnie na specjalnie przygotowany w celi tapczan. Przed tym jednak podpisałem kolejny protokół i następnie przez około 3 tygodnie leżałem z zimnymi okładami na twarzy, zakraplany herbatą, a potem zupą.

Protokoły te dano mi ponownie do podpisania, gdyż poprzednie rzekomo były poplamione moją krwią. Podpisy składałem, nie czytając poprzednich, bo ich nie przedłożono, i działo się to w piwnicy, wówczas kiedy pisałem swój życiorys pod dyktando w określonej części².

---

² Oświadczenie kpt. M. Niżankowskiego „Junoszy”, s. 1–3, Opole, 7 II 1968 r. (ujawnione w 2007 r. – w zbiorach autora).

Aneks 2

Kadra PUBP w Opolu¹

Imię i nazwisko funkcjonariusza	Sekcja, referat	Okres sprawowania funkcji/uwagi
1	2	3
kierownicy i zastępcy PUBP w Opolu		
por. Tadeusz Jaworski	kierownik	10 IV 1945 – 17 V 1946 r. zwolniony na własną prośbę
st. sierż./chor. Zdzisław Urbański	st. referent, sekretarz i zastępca kierownika	12 VI 1945 – II 1946 r. (przeniesiony do PUBP w Strzelcach Opolskich)
por. Henryk Gursz	p.o. zastępca kierownika	5 II 1946 – 5 III 1947 r. (zwolniony ze służby)
ppor. Bolesław Rewers	p.o. kierownik	18 III – 27 IV 1946 r. (zwolniony dyscyplinarnie)
por. Marian Beblot	p.o. kierownik	1 V – 14 VII 1946 r.
por. Kazimierz Napora	kierownik	15 VII 1946 – 13 XI 1947 r.
sierż./por. Józef Pycia	referent broni, p.o. zastępca kierownika	marzec – maj 1947 r.
chor. Tadeusz Radoszewski	zastępca kierownika p.o. kierownik	1 II – 30 IX 1947 r. 1 X 1947 r. – 30 VI 1948 r.
ppor. Lucjan Bereda	p.o. zastępca kierownika	1 II 1947 r. 31 VIII 1949 r. (zwolniony dyscyplinarnie)
chor. Tomasz Cybulski	zastępca kierownika	1 II 1947 r. – 1950 r.
por. Józef Herod	kierownik	1 IX 1949 – 15 I 1951 r.
Sekretariat		
sierż. Stefan Tuszyński	kierownik sekretariatu	
plut. Kazimiera Skiba	kadry, sekretarka	
Monika Galejanka	kadry, sekretarka	
Franciszka <i>vel</i> Wanda Świerkosz	maszynistka	
Franciszka Jurgas	maszynistka	
Janina Staškiewicz	maszynistka	
Małgorzata Wieczorek	maszynistka Sekcji VIII	26 V 1945 – 1 VIII 1945 r. (zmarła)
Irena Wojniak	maszynistka	15 XII 1945 – 22 VI 1946 r. (zwolniona)
Stanisława Łuczyńska	maszynistka Sekcji II	od 12 V 1945 r.

¹ Oprac. na podstawie rozkazów personalnych i raportów dekadowych: AIPN Ka, 334/18, Rozkazy personalne MBP z 1950 r., t. 1, AIPN Ka, 334/17, Rozkazy personalne MBP z 1949 r., t. 1; AIPN Wr, 09/671, *Historia...*, k. 3–6; AIPN Ka, 0175/1, 2, 3, Rozkazy personalne WUBP Katowice, oraz: *Kadra bezpieczeństwa...*, s. 67; *Aparat bezpieczeństwa...*, t. 1, s. 348.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu...

1	2	3
Maria Należniak	maszynistka	od 12 V 1945 r.
Maria Misura	maszynistka	
plut. Anna Szafarczyk	rachmistrz	
chor. Jerzy Ścibor	st. referent w kierownictwie PUBP w Opolu	
Wincenty Góra	referent, administracja, komendant gmachu	
Jan Gołębiowski	referent komendant gmachu	od 14 XI 1945 r.
st. sierż. Jan Sowa	kierownik Sekcji Gospodarczej	b. policjant „granatowy” zwolniony ze służby w 1948 r.
Józef Osiński	mł. referent Sekcja Miejska	od 20 VIII 1945 r.
Chor. Marian Płachta	Sekcja Śledcza kierownik oficer śledczy	od 30 VI 1945 r.
Wanda Mucha	maszynistka, mł. oficer śledczy Sekcja Śledcza	2 IV 1945 – październik 1947 r.
ppor. Amelia Świątek	oficer śledczy	
sierż. Jan Kieres	referent, oficer śledczy w 1946 r. zastępca kierownika Referatu I	od 1 VII 1947 r. przeniesio- ny do WUBP w Katowicach
Marcel Łuczyński	oficer śledczy	12 V 1945 – 20 VII 1946 r. (zwolniony dyscyplinarnie)
Czesław Krupowicz	mł. oficer śledczy	
Julian Pudlak	oficer śledczy	9 VII 1945 – 31 I 1946 r.
plut. Stefan Hajduga	oficer śledczy	
Jan Walasek	mł. oficer śledczy	
Sekcja I (1945) Referat I (1946–1948)		
sierż. Wawrzyniec Bibro	kierownik Sekcji I do 8 I 1946 r., referent Sekcji Powiatowej	
st. sierż. Józef Burakowski	sekretarz od 8 V 1945 r. kierownik do maja 1946 r. oficer śledczy	
sierż. Jan Kieres	zastępca	
chor. Jan Kempin	referent od 3 VII 1945 r., kierownik Referatu I do lipca 1946 r., kierownik Referatu IV, kierownik Sekcji Miejskiej	zwolniony ze służby 1950 r.
sierż. Jerzy Kocot	st. referent do czerwca 1946 r. kierownik Referatu IV, od lipca 1946 r. kierownik Referatu II	
kpr. Jan Gozdek	mł. referent, wartownik	
plut. Lucjan Lesiak	referent	

Struktury

1	2	3
Jan Karliński	mł. referent	
Antoni Perkoła	referent	
kpr. Franciszek Gawlas	st. referent, śledczy	
Franciszek Wiczorek	referent	
Edward Słodczyk	referent gminny	
Edward Broniszewski	mł. referent	od 18 VI 1945 r.
Władysław Bielak	referent	
Sekcja II (1945)		
kpr. Seweryn Mikusek	referent, od 1946 r. w Referacie I, kierownik samodzielnej Sekcji Socjalnej KW MO w Opolu	b. więzień Auschwitz
Stefan Kowalczyk	kierownik	
Sekcja III (1945)		
sierz. Czesław Rokicki	kierownik od 1946 r. w Referacie III jako st. referent	
sierz. Zygmunt Mikusek	zastępca kierownika, mł. referent w Sekcji WB, od 1946 r. w Referacie V	
Henryk Związek	p.o. kierownik	od października 1945 r.
st. sierż. Marian Grad	p.o. kierownik, st. referent, kierownik Referatu V	od lutego do sierpnia 1946 r.
Jan Pęksa	mł. referent	
Piotr Sowa	referent gminny, intendent	od 15 IX 1945 r.
Stanisław Kęstur	referent	
Kazimierz Żółtowski	mł. referent Referat I	od 20 IX 1945 r.
chor. Aleksander Płatek	st. referent, od 1948 r. kierownik Referatu I	od 1 III 1949 r. przeniesiony na zastępcę szefa PUBP w Kluczborku
Henryk Hołowiński	st. referent, placówka UB w Komprachcicach; od sierpnia 1948 r. kierownik Referatu I	
chor. Marian Saturnus	st. referent, st. oficer śledczy	zwolniony 1 V 1949 r.
Referat II Ewidencji Operacyjnej		
Stefan Tuszyński	referent, sekretarz	od 1 VI 1946 r.
Gustaw Sasak	Referent	
Sekcja ds. Walki z Bandytyzmem Referat III ds. WB		
sierz. Mieczysław Krzyszaniak	st. referent, kierownik Sekcji WB, 29 VIII – 28 IX 1945 r.	zdezertował
st. sierż. Bolesław Styczeń	referent kierownik Sekcji WB	wrzesień 1945 – kwiecień 1946 r.
chor. Józef Ślusarski	referent Sekcji WB kierownik Referatu III ds. WB	od 10 I 1946 r.; od kwietnia 1946 do 31 VI 1948 r.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu...

1	2	3
Michał Wymętał	referent	zdezerterował w 1945 r.
kpr. Stanisław Bryła	referent	
kpr. Lucjan Buła	mł. referent, śledczy	
Eugeniusz Siedzisko	referent	
Feliks Regula	referent	
Stanisław Burakowski	referent	
kpr. Lucjan Popczyk	mł. referent	
st. sierż. Bogusław Chudzicki	mł. referent	
kpr. Mieczysław Urbańczyk	mł. referent	
Jan Bobro	mł. referent	
sierż. Henryk Trybulski	referent, w Referacie WB do 12 VIII 1947 r. przeniesiony do Sekcji Śledczej	1 XI 1947 r. przeniesiony do PUBP w Rybniku
kpr. Witold Janicki	referent	19 X 1945 r. zginął w akcji przeciwko podziemiu zbrojnemu
Józef Michalski	referent	16 V 1946 r. aresztowany przez WUBP w Katowicach
Tadeusz Lisowski	referent	zwolniony na własną prośbę 30 VIII 1947 r.
Kazimierz Młynarczyk	st. referent	
Roman Nietrzeba	referent	
Zdzisław Piskorek	referent, w październiku 1946 r. przeniesiony do Referatu IV	
Stefan Wroński	mł. referent	
Referat IV		
Bruno Sojka	referent	
Zenon Bereszko	mł. referent	
plut. Józef Kośniewski	od 20 IV 1945 r. mł. referent, wartownik, Referat III WB, od 1947 r. w Referacie IV	
sierż. Jan Grudniewski	referent	
Mieczysław Szlachcic	referent	
chor. Franciszek Bełtowski	st. referent, oficer operacyjny	od 15 VII 1945 r.
kpr. Zenobiusz Zawadzki	mł. referent	
st. sierż. Eugeniusz Tomas	mł. referent Referat IV	od 1 IX 1947 r.
Władysław Micherowicz	mł. referent, wartownik Referat IV	od 1 X 1946 r.
Bronisław Świerkosz	mł. referent	
st. sierż. Stanisław Górka	referent Referat IV i V	od 21 VIII 1945 r.

Struktury

1	2	3
Referat V		
Lucjan Hadziński	kierownik	sierpień 1946 – lipiec 1947 r.
Tadeusz Gogulski	kierownik	od lipca 1947 r.
sierż. Władysław Broniszewski	referent, wartownik	
sierż. Edward Mówny	referent	
kpr. Bronisław Kowalczyk	referent	
kpr. Tadeusz Lewandowski	referent	
Franciszek Bulas	referent	zwolniony 20 VIII 1946 r.
Zbigniew Molikiewicz	mł. referent	
Stefan Rutkowski	mł. referent	od 20 II 1946 r.
sierż. Franciszek Skóra	dowódca wartowni, Referat IV	
Antoni Parkoła	wartownik	
Zdzisław Solak	wartownik	
plut. Sebastian Fedczuk vel Ferczuk	wartownik od 8 IV 1945 r. referent, oddziałowy	
Piotr Musiał	wartownik	
Jan Matusiak	wartownik	
Eugeniusz Siedziałko	wartownik	
Stanisław Filipczak	wartownik	
Piotr Zagajewski	wartownik	
Józef Świątek	wartownik	
Robert Szromek	wartownik	zwolniony 31 X 1946 r.
Zygmunt Bednarczyk	wartownik	od 15 X 1946 r.
Mieczysław Guca	wartownik	od 15 X 1946 r.
Czesław Kasperek	wartownik	od 1 XI 1946 r.
Mirosław Łata	wartownik	
Zygmunt Kita	wartownik	
Karol Bochniak	wartownik	od 15 VII 1945 r.
Jan Gozdek	wartownik	od 10 VIII 1945 r.
Jan Filuś	wartownik	od 25 X 1945 r.
Emil Kaletka	wartownik	od 7 IX 1945 r.
Lucjan Jasiński	wartownik od 7 II 1946 r.	zwolniony dyscyplinarnie 11 IV 1946 r. za pijaństwo
Jan Chmiel	wartownik	od 31 VIII 1945 r.
Bolesław Słodczyk	wartownik	od 21 VIII 1945 r.
Julian Górski	wartownik	od 20 IV 1945 r.
Józef Nowakowski	wartownik	od 20 IV 1945 r.
Tadeusz Pawliński	wartownik od 19 IV 1945 r. Sekcja VIII	zwolniony na własną prośbę 30 VIII 1946 r.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu...

1	2	3
Edward Stajek	wartownik	od 11 VI 1945 r.
Jan Lorens	wartownik	
kpr. Eugeniusz Siedziak	wartownik	
st. strz. Mieczysław Trzeciński	wartownik	
Kazimierz Wójcik	wartownik	
kpr. Józef Kowalówka	wartownik	
Bolesław Srosiak	wartownik	
Józef Łach	wartownik	
Piotr Musiał	wartownik	od 1 IX 1946 r.
kpr. Teodor Walkowiak	wartownik	od 15 X 1946 r.
kpr. Karol Jakubinieć	kierowca	od 15 VIII 1947 r.
Zdzisław Golak	kierowca	
kpr. Bonifacy Chocholski	kierowca	
Zygfryd Rosowski	lekarz do października 1947 r.	
dr Michał Roseman	lekarz	
Jan Michałowski	goniec	10 VII 1945 – październik 1947 r.
Władysław Micharewicz	kurier, referent gminny	
Sekcja Powiatowa, placówki gminne UB		
chor. Tadeusz Michalak	kierownik Sekcji Powiatowej	
chor. Mieczysław Skiba	zastępca kierownika Sekcji Powiatowej referent Referatu V	od 15 VI 1946 r.
sierz. Mieczysław Szkop	mł. referent od 4 VIII 1945 r. kierownik prowiantowy, Referat V	
Waldemar Drygiel	referent placówki UB w Krapkowicach	
Stefan Tkacz	referent placówki UB w Krapkowicach	
Władysław Filipek	referent placówki UB w Dobrzenu Wielkim	
Bogusław Kuczmierczyk	kierownik Sekcji Powiatowej, st. referent placówka UB w Gosławicach	
Paweł Heinky	referent placówki UB w Gosławicach	
Lucjan Lesiak	referent placówka UB w Komprachcicach	
Mieczysław Żoła	st. referent placówka UB w Ozimku	
Jerzy Bereś	referent gminny od 20 X 1945 r.	zwolniony 10 III 1946 r.

Struktury

1	2	3
Eugeniusz Drażyk	referent gminny	od 15 IX 1945 r.
Józef Baryła	referent gminy od 20 VII 1945 r.	od 25 I 1946 r. przeniesiony do PUBP w Grodkowie
Adam Sobociński	referent gminny Sekcji Powiatowej od 20 VI 1945 r., od 1946 r. Referat V	
Zygmunt Kita	referent gminny	
plut. Jan Filuś	mł. referent Referatu IV	
Antoni Baran	referent gminny	
st. sierż. Tadeusz Kupisz	referent gminny w Dąbrówce Górnej	
Jerzy Szczupak	referent gminny	
Bronisław Sojka	referent gminy w Ozimku	
Marian Wyparło	kierownik placówki gminnej Pokój	
Bolesław Warszawski	referent gminy Czarnowąsy Referatu V	
Stanisław Piotrowski	referent gminy Czarnowąsy	
sierż. Gustaw Wajnsztok	st. referent Referatu V od 15 VI 1946 r., placówka UB w Dobrzyńcu Wielkim	w PUBP od 6 VII 1945 r., zwolniony w 1954 r.
Stefan Biskup	referent gminny	
Józef Mikuta	referent gminny	
Jerzy Pyzalski	referent gminy	
Józef Kuźniak	referent Sekcji Powiatowej na gm. Dąbrówka Dolna	zdezerterował w sierpniu 1946 r.
Zdzisław Kulik	referent od 20 II 1946 r. Sekcja Powiatowa	konwojent aresztu wewnętrznego WUBP w Katowicach
Ignacy Wieliczno	referent gminy Goślawice	
Stefan Tkacz	referent gminny	
Teofil Abramski	referent gminy Wrzoski	
kpr. Józef Osiński	referent placówki gminnej Nowa Wieś Królewska	
Jerzy Szczupak	referent, wywiadowca Sekcji Powiatowej Referat V	
Józef Zamora	referent gminny	
Zygmunt Krzemiński	Rezydentura PUBP przy hucie „Małapanew” w Ozimku	
Adam Kamala	kierownik Rezydentury PUBP przy hucie „Małapanew” w Ozimku	1948–1955
Fabian Pawęczyński vel Pawężowski	referent Rezydentury PUBP przy hucie „Małapanew” w Ozimku	

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu...

1	2	3
kpr. Stanisław Rakoczy	referent Rezydentury PUBP przy hucie „Małapanew” w Ozimku	
chor. Jan Kawliński	st. referent	
sierż. Bronisław Sójka	referent	
Bogusław Wierzbowski	referent Sekcji Powiatowej	
Oddziałowa Ekspozytura Kolejowa PUBP PKP w Opolu		
chor. Józef Czerkowski	kierownik Ekspozytury Kolejowej w Opolu	
Bolesław Baniak	referent, Ekspozytury Kolejowej w Opolu	
Jan Łaszczak	mł. referent Ekspozytury Kolejowej w Opolu	
sierż. Józef Piekara	Referat kolejowy	
kpr. Stanisław Filipczak	Referat kolejowy	
Jerzy Kostrzewski	Referat kolejowy	
Zdzisław Ramzia	mł. referent Ekspozytury Kolejowej w Opolu	od 1 III 1946 r.
sierż. Jan Ptak	kierownik Ekspozytury Kolejowej w Opolu	do lipca 1946 r.
Marian Klocek	referent Ekspozytury Kolejowej w Opolu	
Józef Cebulski	referent Ekspozytury Kolejowej w Opolu	
Tadeusz Kałza	referent Ekspozytury Kolejowej w Opolu	
Zygmunt Kita	referent grupy terenowej	
Marian Zieliński	referent grupy terenowej	
Tadeusz Bilnik	referent grupy terenowej	
kpr. Józef Zamora	referent grupy terenowej	
kpr. Stefan Tkocz <i>vel</i> Tkacz	referent st. referent ds. wywiadu	zginął w wypadku samochodowym w 1946 r.
sierż. Zbigniew Nasal	referent	
chor. Franciszek Gwalas	st. referent	
chor. Aleksander Suszczyński	st. referent	
Józef Nowakowski	referent	
Jan Grudniewski	mł. referent	
kpr. Ryszard Skupski	referent	
sierż. Jan Kuczawski	st. referent	
Henryk Gawor	referent	
Zenon Linder	mł. referent	
plut. Stanisław Jakuszewski	st. referent	

Struktury

1	2	3
plut. Władysław Filipek	referent	
plut. Irena Bełtowska	referent, kierownik sekretariatu	od 1950 r. w Poliklinice MSW w Opolu
kpr. Henryk Pośpiech	mł. referent	
Zenon Miś	referent	15 VII 1947 r. przeniesiony do PUBP w Tarnowskich Górach
Stefan Pałacik	referent	
Waldemar Drygiel	referent	
Jan Michałak	referent	
Helmut Kowol	referent	
Paweł Hanke	referent	
Władysław Gołąb	referent broni	
Stanisław Filipczak	referent	
Stanisław Bełtowski	referent, kwatermistrz, buchalter od 5 X 1945 r.	
Zbigniew Strzelecki	mł. referent	do 31 I 1946 r. w UB
Stanisław Figiel	mł. referent	
Mieczysław Banaszekiewicz	mł. referent	
Zygmunt Kita	referent	od 26 V 1945 r.
Mieczysław Suwała	mł. referent	zmarł 5 VIII 1945 r.
Leon Ciser	mł. referent	od 1 I 1946 r.
Tadeusz Apostolski	mł. referent od 7 V 1945 r.	zwolniony 25 II 1946 r.
Tadeusz Bilnik	mł. referent	od 20 VIII 1945 r.
Kazimierz Osik	mł. referent	
Józef Mazur	referent	od 14 VI 1945 r.
Irena Miś	mł. referent	od 7 IX 1945 r.
Stefan Tuszyński	mł. referent	od 11 IX 1945 r.
Ignacy Piwowarczyk	mł. referent	od 8 VIII 1945 r.
Zbigniew Strzelecki	referent	
Władysław Szmuc	referent Sekcji Powiatowej od 20 II 1946 r.	przeniesiony do MUBP w Zabrze
Tadeusz Flak	st. referent	od 1 IV 1946 r.
Bogdan Wiktor	st. referent	przeniesiony 1 X 1947 r. do MUBP w Sosnowcu
Henryk Leśniewski	buchalter	
Zdzisław Piskorek	mł. referent	
Tadeusz Nowak	referent	
Piotr Zagajewski	referent	zdezerterował 11 X 1947 r.